

สัจจะแห่ง
ชีวิต

สุภัทรี ทุมทอง

คำนำ

หนังสือ **“สัจจะแห่งชีวิต”** นี้ มุ่งอธิบายความจริงแห่งชีวิต โดยอาศัยคำสอนของพระพุทธองค์เกี่ยวกับเรื่องรูปนาม ขันธ์ ๕ และอริย ๔ มาอธิบายเชื่อมโยงกัน เพื่อให้มองเห็นภาพรวมของชีวิตตั้งแต่ต้นจนจบ มองเห็นภาพความเกิดของชีวิตและดับสนิทของชีวิต ทำให้รู้จักตัวชีวิต เหตุเกิดของชีวิต ความดับสนิทของชีวิต และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับสนิทของชีวิต

ในเล่มนี้ ได้รวมเรื่อง **“ปัจจุสมุปบาท ตอน วัฏวนชีวิต วัฏวนแห่งทุกข์”** ซึ่งมุ่งแสดงปัจจุสมุปบาทในแบบข้ามภพข้ามชาติ แสดงการเวียนว่ายตายเกิด ซึ่งเป็นการวนเวียนอันมืดมัวและน่ากลัวที่สุด การออกจากวงจรนี้ จึงเป็นภาระอันสำคัญที่สุดและใช้เวลายาวนานที่สุดของเราทั้งหลาย

บรรดาสรรพความรู้ทั้งหมดในโลกนี้และในสังสารวัฏนี้
ความรู้ที่มีคุณค่าที่สุด ควรเป็นความรู้เกี่ยวกับชีวิตตัวเอง
ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงประกาศเอาไว้ดีแล้ว

ขออนุโมทนาผู้ที่เกี่ยวข้องในการทำหนังสือเล่มนี้ และขอ
ขอบคุณญาติธรรมทั้งหลายที่มีเมตตาต่อผู้เขียนเสมอมา
หากมีความผิดพลาดประการใด อันเกิดจากความด้อย
สติปัญญาของผู้เขียน ก็ขอขมาต่อพระรัตนตรัยและครูบา
อาจารย์ทั้งหลาย และขอโหสิกรรมจากท่านผู้อ่านไว้ ณ
ที่นี้ด้วย

สุกักร์ ทุมทอง

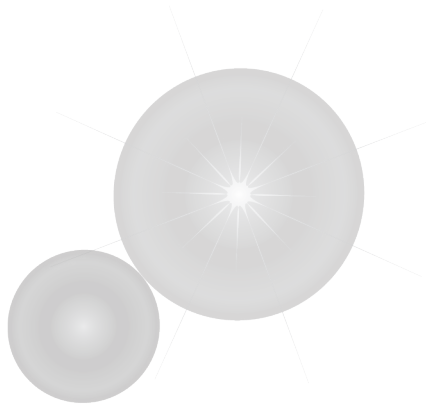
ผู้เขียน

๑๗ ตุลาคม ๒๕๕๔

สารบัญ

ลัทธิแห่งชีวิต
ปัจเจกสมุบัติ

๕
๔๑

สัจจะแห่งชีวิต

ชีวิตเป็นส่วนประกอบของ**รูปกับนาม** เป็นไปในลักษณะเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไม่มีการหยุดนิ่ง เกิดดับเปลี่ยนแปลงสืบทอดกันไปในรูปแบบกระบวนการแห่งเหตุปัจจัย จะไปหาตัวตนที่เที่ยงแท้ถาวรที่จุดใดจุดหนึ่งนั้นไม่มี เมื่อมีรูปนามประชุมรวมกันขึ้นและเป็นไปตามเหตุปัจจัยเช่นนี้ ก็สมมติเรียกสิ่งที่เกิดขึ้นจากเหตุปัจจัยนั้นว่า เป็น นาย ก นาย ข ผู้หญิง ผู้ชาย หมา แมว มนุษย์ เทวดา พรหม และสมมติเรียกปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในระหว่างกระบวนการนั้นว่า คนเกิด คนแก่ คนตาย เป็นเด็ก เป็นผู้ใหญ่ สัตว์เกิด สัตว์ตาย มีคำว่า “เรา” “ของเรา” “คนอื่น” “ของคนอื่น” เกิดขึ้นเหมือนการรวมกันของล้อ ตัวถัง เครื่องยนต์ โครง ประตูลูกบิด ประตูล้อหลัง คำว่า “รถ” จึงมีขึ้น

เพื่อแสดงให้เห็นถึงความไม่มีตัวตนอันถาวรของชีวิต สามารถแยกส่วนประกอบของชีวิตออกมากล่าวได้เป็น ๕ ส่วน เรียกว่า **ชั้น** คือ

๑. รูปชั้น
๒. เวทนาชั้น
๓. สัญญาชั้น
๔. สังขารชั้น
๕. วิญญาณชั้น

รูปชั้น เป็นส่วนที่ไม่รับรู้อารมณ์ รวมขึ้นมาเป็น รูปร่างกาย อันมีอวัยวะต่าง ๆ ประกอบอยู่มากมาย มีรูปที่เป็นประธาน ๔ รูป ได้แก่ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุดินมีลักษณะที่แข็ง-อ่อน เป็นที่ตั้งของธาตุอื่น ๆ กินเนื้อที่และมีน้ำหนัก ธาตุน้ำมีลักษณะเอิบอาบเกาะกุม ยึดส่วนประกอบต่าง ๆ เอาไว้ด้วยกัน ธาตุไฟมีลักษณะ เย็น-ร้อน ทำให้เกิดความอบอุ่นและย่อยอาหาร ธาตุลมมี ลักษณะไหว-ตึง ทำให้เกิดการเคลื่อนที่ไปมาได้ นอกจากนั้น ยังมีอุปาทายรูปมาอิงอาศัยอยู่ เช่น จักขุปสาท โสตปสาท ฆานปสาท ชิวหาปสาท กายปสาท ความเป็นหญิง ความเป็นชาย เป็นต้น รูปชั้นนั้นมีทั้งส่วนที่เกิดจากกรรม จิต อุตุ และอาหาร เป็นสิ่งไร้แก่นสาร เหมือนก้อนฟองน้ำ รวมตัวกันขึ้น

เป็นรูปเป็นร่างแล้วลอยไปตามกระแสน้ำ ลักหน้อยก็แตก
ทำลายไป

รูปที่เป็น**มหาภูตรูป**ทั้ง ๔ สามารถพิจารณาได้ตาม
พระพุทธรพจน์ดังต่อไปนี้

รูปขณิโคขณินหนึ่งซึ่งเป็นอุปาตินนกรูป ที่เป็น
ภายใน เป็นของเฉพาะตน เป็นของแข็งแข็ง
เป็นของหยาบ คือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น
กระดูก เยื่อในกระดูก ไต หัวใจ ตับ พังผืด ม้าม
ปอด ไล่ใหญ่ ไล่ย่อย อาหารใหม่ อาหารเก่า หรือ
รูปขณิโคขณินหนึ่งซึ่งเป็นอุปาตินนกรูป ที่เป็นภายใน
เป็นของเฉพาะตน เป็นของแข็งแข็ง เป็นของหยาบ
นี้เรียกว่า ปฐวีธาตุที่เป็นภายใน^๑

อุปาตินนกรูปที่เป็นภายใน เป็นของเฉพาะตน
เป็นของเอบอาบ มีความเอบอาบ คือ คี เสดด
หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เปลวมัน น้ำลาย
น้ำมูก ไขข้อ มูตร หรือรูปขณิโคขณินหนึ่ง ที่เป็น
อุปาตินนกรูปที่เป็นภายใน เป็นของเฉพาะตน
เป็นของเอบอาบ มีความเอบอาบ นี้เรียกว่า อาโปธาตุ
ที่เป็นภายใน^๒

อุปาทินนกรุปที่เป็นภายใน เป็นของเฉพาะตน เป็นของเรารัณ มีความเรารัณ ได้แก่ ธรรมชาติที่เป็นเครื่องทำร่างกายให้อบอุ่น ธรรมชาติที่เป็นเครื่องทำร่างกายให้ทรุติไทรม ธรรมชาติที่เป็นเครื่องทำร่างกายให้เรารัณ ธรรมชาติที่เป็นเครื่องย่อยสิ่งที่กินแล้ว ต้มแล้ว เคี้ยวแล้ว และลึมรสแล้ว หรือรูปชนิดใดชนิดหนึ่ง ที่เป็นอุปาทินนกรุปซึ่งเป็นภายใน เป็นของเฉพาะตน เป็นของเรารัณ มีความเรารัณ นี้เรียกว่า เตโชธาตุที่เป็นภายใน^๓

อุปาทินนกรุปที่เป็นภายใน เป็นของเฉพาะตน เป็นของพัดไปมา มีความพัดไปมา คือ ลมที่พัดขึ้น เบื้องบน ลมที่พัดลงเบื้องต่ำ ลมในท้อง ลมในลำไส้ ลมที่แล่นไปตามอวัยวะน้อยใหญ่ ลมหายใจเข้า ลมหายใจออก หรือรูปชนิดใดชนิดหนึ่ง ซึ่งเป็นภายใน เป็นของเฉพาะตน เป็นของพัดไปมา มีความพัดไปมา นี้เรียกว่า วาโยธาตุที่เป็นภายใน^๔

อีก ๔ ส่วนเป็น**นามขันธ์**ที่มาอาศัยเกิดดับอยู่ในร่างกายนี้ เป็นสิ่งที่สามารถรับรู้อารมณ์ได้ ได้แก่ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ

เวทนาขันธ์ เป็นความรู้สึก สุข ทุกข์ และอทุกขมสุข เกิดจากผัสสะเป็นครั้ง ๆ เมื่อกระทบผัสสะชนิดที่จะทำให้

เกิดสุข สุขเวทนาก็เกิดขึ้น กระทบผัสสะชนิดที่จะทำให้
เกิดทุกข์ ทุกขเวทนาก็เกิดขึ้น กระทบผัสสะชนิดที่จะทำให้
เกิดอทุกข์ขมสุข อทุกข์ขมสุขเวทนาก็เกิดขึ้น เกิดขึ้นเป็นครั้ง ๆ
ตามเหตุ ดูกดงต่อมน้ำในหนองน้ำที่เกิดขึ้นตอนฝนตก
เกิดขึ้นแล้วแตกไป เป็นสิ่งไร้แก่นสาร เป็นสิ่งลม ๆ แล้ง ๆ
เท่านั้น

สัญญาขันธ์ ความจำได้ ความกำหนดหมาย สี่เขียว
สี่แดง สี่เหลือง คน ลัตว์ หญิง ชาย เป็นที่หมายรู้สำหรับ
สื่อสารกัน เก็บไว้เป็นข้อมูล แต่ข้อมูลโดยมากที่เก็บเอาไว้
ผิดพลาดมาก เช่น นิจจสัญญา จำหมายว่าเที่ยง สุขสัญญา
จำหมายว่าสุข อตตาสัญญา จำหมายว่าตัวตน เป็นต้น
สัญญานั้นเป็นสิ่งไร้แก่นสาร คอยหลอกลวงว่ามีจริงจัง
ดูพยับแดดที่เกิดบนถนน เมื่อมองดูเหมือนมีน้ำอยู่ข้างหน้า
แต่โดยความเป็นจริงแล้ว หามีน้ำอยู่ไม่

สังขารขันธ์ เป็นสภาวะที่ปรุงแต่งจิตให้มีอาการแตกต่าง
กันไป ให้เป็นกุศลบ้าง อกุศลบ้าง มีทั้งฝ่ายโสภณะ ฝ่ายไม่ดี
และฝ่ายที่เข้ากับใครก็เป็นอย่างนั้น เช่น โลภะ โทสะ โมหะ
มัจฉริยะ วิลิจฉา นี่เป็นฝ่ายไม่ดี ศรัทธา สติ หิริ โอตตัมปะ
ปัญญา นี่เป็นฝ่ายโสภณะ เจตนา วิริยะ ปีติ นี่เป็นฝ่ายที่เข้า
กับใครก็เป็นอย่างนั้น เข้ากับฝ่ายดีก็ดีด้วย เข้ากับฝ่ายไม่ดีก็

ไม่ดีไปด้วย เจตนาดีก็เป็นกุศล เจตนาไม่ดีเป็นอกุศล เป็นต้น
 ลังขารนั้นถึงจะมีความหลากหลายอย่างนี้ แต่ก็ยังเป็นสิ่งอัน
 ไร้แก่นสารเหมือนกับขั้นอื่น ๆ จุดด้นกล้วยที่มีกาบมากมาย
 แต่ก็ไม่มีแก่นอยู่ข้างใน หากคนต้องการแก่นไม้ ไปลอก
 กาบกล้วยออกหาแก่น ทำยที่สุดแล้ว ก็ไม่มีแก่นพอจะเอาไป
 ทำบ้านเรือนได้

วิญญาณชั้น เป็นประธานในการรู้แจ้งอารมณ์ทางทวาร
 ทั้ง ๖ ได้แก่ จักขุวิญญาณ โสตวิญญาณ ฆานวิญญาณ
 ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ และมโนวิญญาณ เป็นสิ่งที่เกิด
 ขึ้นเมื่อมีการกระทบอารมณ์ ตา กระทบ รูป จักขุวิญญาณ
 ก็เกิดขึ้น หู กระทบ เสียง โสตวิญญาณก็เกิดขึ้น จมูก
 กระทบ กลิ่น ฆานวิญญาณก็เกิดขึ้น ลิ้น กระทบ รส ชิวหา
 วิญญาณก็เกิดขึ้น ใจ กระทบ ธรรมะ มโนวิญญาณก็เกิดขึ้น
 เป็นกระบวนการที่รวดเร็วและเป็นอัตโนมัติ ไม่ได้เป็นเรื่องมี
 ตัวตนอะไร เมื่อมองเห็นทางตาแล้ว ใจก็รับช่วงต่อ คิดนึก
 เกี่ยวกับเรื่องที่เห็นนั้นทันที วิญญาณเกิดดับรวดเร็วอย่างนี้
 จึงหลอกคนให้หลงได้ ดุจนกมายากลที่มีความเร็ว หลอกให้
 คนดูงงวายหรืออัศจรรย์ใจ เพราะความรวดเร็วของเขา

รูปนาม ชั้น ๕ นี้อิงอาศัยกันและกันอยู่ ดังที่พระพุทธองค์
 ตรัสว่า

กายของเรานี้คุ้มกันเป็นรูปร่าง ประกอบขึ้น
จากมหาภูตรูป ๔ เกิดจากปิตามารดา เจริญวัย
เพราะข้าวสุกและขนมสด ไม่เที่ยงแท้ ต้องอบ
ต้องนวดเพ้น มีอันแตกกระจายกระจัดกระจายไปเป็นธรรมดา
วิญญาณของเราอาศัยและเนื่องอยู่ในกายนี้^๕

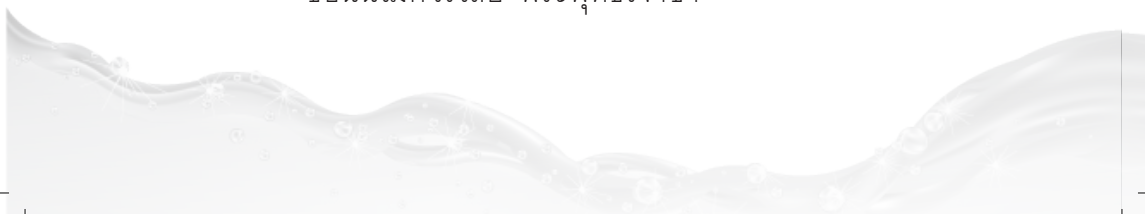
ขั้นที่ ๕ นี่เป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตนอันถาวรใด ๆ ไม่มีผู้มี
อำนาจใหญ่อยู่ในนี้ **มันไม่อาจจะบังคับควบคุมเอาตามใจ
ปรารถนาได้** ย่อมจะเป็นไปตามเหตุปัจจัยอยู่เสมอ เหตุปัจจัย
บีบบังคับให้มันเป็นอย่างนั้น มันจึงเป็นอย่างอื่นไปไม่ได้
หากขั้นที่ ๕ เป็นอัตตาตัวตนแล้วหรือมีอัตตาอยู่ในขั้นที่ ๕
นี้แล้ว เราก็จะสามารถบังคับให้มันเป็นไปอย่างใจปรารถนาได้
เช่นว่า ขอให้รูปจงหนุ่มและแข็งแรงอยู่อย่างนี้ อย่าได้แก่
ขอให้เวทนาจงสุข อย่าเป็นทุกข์ ขອງจำแต่เรื่องที่ดี เรื่องที่
ไม่ตืออย่าได้จำ ขອງคิดแต่เรื่องดี ๆ เรื่องไม่ตืออย่าคิด ขອງ
รับรู้แต่สิ่งที่ชอบใจ สิ่งที่ไม่ชอบใจอย่าได้รับรู้ ความจริง
เราไม่อาจทำเช่นนั้นได้ ขั้นที่ย่อมเป็นไปตามเหตุของมัน ไม่ว่า
เราจะอยากให้มันเป็นอย่างนั้น หรือไม่อยากให้มันเป็น
อย่างนั้นก็ตาม ดังพระพุทธพจน์ว่า

ภิกษุทั้งหลาย รูปเป็นอนัตตา ถ้ารูปนี้จักเป็น
ัตตาแล้วไซ้ รูปนี้ไม่พึงเป็นไปเพื่ออาพาธ และ
บุคคลพึงได้ในรูปว่า รูปของเราจะเป็นอย่างนี้ รูปของ

เราอย่าได้เป็นอย่างนั้น ก็เพราะรูปเป็นอนัตตา ฉะนั้น
รูปจึงเป็นไปเพื่ออาพาธ และบุคคลย่อมไม่ได้ในรูปว่า
รูปของเราจะเป็นอย่างนี้ รูปของเราอย่าได้เป็นอย่างนั้น
แม้เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็โดยทำนอง
เดียวกัน^๖

พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมเทศนาเกี่ยวกับชั้นที่ ๕
เพื่อแสดงให้เห็นถึงความไม่มีตัวตนอันถาวร ชีวิตหรือสิ่งที่
สมมติเรียกว่า “สัตว์” “ตัวเรา” “ตัวเขา” นั้นเป็นเพียงชั้นที่ ๕
ที่รวมกันขึ้น มีลักษณะไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวน
เป็นธรรมดา จะได้**เลิกเห็นผิด** และ**เลิกยึดมั่นถือมั่น**ในชั้นที่
ทั้ง ๕ นั้น ดังพระพุทธพจน์ที่พระองค์สอนให้พิจารณาอยู่
เสมอว่า

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะเข้าใจความข้อ
นั้นว่าอย่างไร รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง
ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า
ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข
เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า
ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันเป็น
ธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา
เราเป็นนั่น นั่นเป็นอิตตาของเรา
ข้อนั้นไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า

ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับ เห็นอยู่
อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในรูป ย่อมเบื่อหน่ายแม้ใน
เวทนา ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในสัญญา ย่อมเบื่อหน่าย
แม้ในสังขาร ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในวิญญาน เมื่อ
เบื่อหน่ายย่อมคลายกำหนัด เพราะคลายกำหนัด
จิตย่อมหลุดพ้น เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ก็รู้ว่า หลุดพ้นแล้ว
รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่
ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้
อีกต่อไป^๗

สรุปความได้ว่า ชีวิต รูปนาม กายใจ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้น
จากส่วนประกอบ ๕ ส่วน ที่เรียกว่าขันธ์ ๕ นั้น เป็นสิ่ง
เปลี่ยนแปลงเคลื่อนที่อยู่เสมอ ไม่มีส่วนไหนเที่ยงแท้ถาวร
ไม่มีส่วนไหนเป็นตัวตนและไม่มีตัวตนในขันธ์ ๕ นั้น ไม่อาจ
บังคับควบคุมเอาตามใจปรารถนาได้ มันเป็นเรื่องอันไร้แก่นสาร
เอาเป็นที่พึ่งไม่ได้

ชีวิตนั้นโดยธรรมชาติเป็นทุกข์ เป็นธรรมะฝ่าย**สังขาร**
เกิดจากสิ่งที่ไม่เที่ยงหลาย ๆ สิ่งมาประชุมรวมกัน ถึงจะ
ดิ้นรนต่อสู้ด้วยความยากลำบากสักเพียงใด มันก็ไม่อาจจะ
คงทนอยู่ในสภาพเดิมได้ เป็นปัญหาโดยตัวของมันเอง
เป็นสิ่งที่ดูแล้วน่าสังเวช น่าสลดหดหู่ใจ เพราะไม่อาจจะหา
แก่นสารจากตัวมันได้ มีการเกิดรวมตัวกัน ปรากฏขึ้นเพียง

ชั่วคราว มีการแก่และตายไป แตกสลายแยกออกจากกัน แล้วก็เกิดใหม่ แล้วตายใหม่ วนเวียนเป็นวงกลมไปอย่างนี้ ไม่มีการหยุด เป็นวงกลมของชีวิตที่หมุนไปเรื่อย ๆ หากจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดไม่ได้ ชีวิตที่วนเวียนเช่นนี้ จึงเป็นทุกข์ ทรมานโดยตัวของมันเอง ถูกไฟเผาอยู่เสมอ คือ ชาติ ชรามรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส **การเกิดและดับไปนี้เป็นทุกข์ทั้งนั้น** ดังพระพุทธพจน์ว่า “ทุกข์นั้นแล เมื่อเกิดขึ้น ย่อมเกิดขึ้น ทุกข์เมื่อดับ ย่อมดับไป”^๔

เมื่อขั้นธรรมกันขึ้น ได้มีชีวิต เป็นความเกิด แน่หนอนว่า ความแก่และความตายย่อมตามมา ความจริงอันโหดร้ายอื่น ๆ ก็รวมลงในชีวิตนี้ นอกจากนั้น ยังเป็นทุกข์เพราะกิเลส คือ ตัณหาอุปาทานเพิ่มขึ้นมาอีก ทำให้ดำเนินชีวิตไปด้วยความทุกข์ยากทรมาน

ชีวิตจึงเป็นผลพวงแห่งเหตุปัจจัยอันหลากหลาย ไหลเรื่อยไปอยู่ในรูปกระแสของสิ่งอันไร้แก่นสาร เป็นผลรวมของขั้นทั้ง ๕ ซึ่งแต่ละขั้นก็ล้วนเปลี่ยนแปลงและดับไปตามเหตุปัจจัยอยู่เสมอ ความจริงจึงไม่มีตัวเราเกิด ไม่มีสัตว์บุคคลเกิด ไม่มีเราตาย ไม่มีสัตว์บุคคลตาย มีแต่กองทุกข์ที่เป็นไปตามเหตุปัจจัย เป็นความเกิดขึ้นของกองทุกข์ และเป็นความดับไปของกองทุกข์เท่านั้น ดังคาถาของวชิราภิกษุณีว่า

เมื่อฉันทั้งหลายมีอยู่ การสมมติว่าสัตว์ก็มีได้
เหมือนคำว่ารถมีได้เพราะประกอบส่วนต่าง ๆ
เข้าด้วยกัน

อนึ่ง ทุกข์เท่านั้นเกิดขึ้น
ทุกข์เท่านั้นดำรงอยู่และแปรผันไป
นอกจากทุกข์ ไม่มีสิ่งอื่นเกิดขึ้น
นอกจากทุกข์ ไม่มีอะไรอื่นดับไป^๙

ทุกข์ที่เกิดขึ้นนั้นมีเหตุปัจจัยที่หนุนเนื่องกันมาไม่มี
การขาดสาย และสืบเนื่องไปไม่มีการหยุด ไม่อาจจะวิงวอน
ร้องขอให้หยุดทุกข์ได้แม้สักเสี้ยววินาที ดุจดั่งเปลวไฟของ
ตะเกียงที่ติดอยู่ตลอดเวลา เปลวไฟเกิดจากน้ำมันและไส้
มีผู้เติมน้ำมันและไส้อยู่เสมอติดต่อกันไปไม่ได้ขาด ไฟจึง
ลุกโพลงไม่มีการดับลง เปลวไฟนั้นเกิดจากเหตุปัจจัยที่สืบ
เนื่องกัน ดูเหมือนเป็นอันเดิม แต่ไม่ใช่อันเดิม กระแสชีวิตก็
โดยทำนองเดียวกัน **สืบต่อเป็นกระแสเดียวกัน แต่เป็นคน
ละชีวิต เป็นคนละรูปคนละนาม** หมุนวนเวียนเป็นวัฏฏสงสาร
ว่าวนไม่มีทางสิ้นสุดเพราะความไม่รู้หรือริยสัจ ดังที่พระพุทธองค์
ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดอริยสัจ ๔
ประการ เราและเธอทั้งหลายจึงเที่ยวเร่รอนไปตลอดกาลยาวนาน
อย่างนี้”^{๑๐}

แต่เพราะความเข้าใจผิด **ไม่รู้จักความจริงของชั้น ๕** นี้ สัตว์ทั้งหลายจึงหลงรัก หลงยึดถือ เพลิดเพลินยินดีในชีวิต เป็นเหตุให้เกิดทุกข์วนเวียนซ้ำแล้วซ้ำเล่าไม่มีการหยุด เป็นเรื่องของทุกข์ทรมานและอาเน้ออานอนไม่ได้ น่าเหน็ดเหนื่อย เหลือเกิน การจะพ้นวิภวะ พ้นจากการวนเวียนอันแสนโหดร้ายนี้ ต้องไม่หลงรักชั้น ๕ อันเป็นทุกข์ **จะไม่หลงรักได้ ต้องมีปัญญาเห็นความจริง** เมื่อใดเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริง ก็จะเบื่อหน่าย คลายกำหนด หลุดพ้นจากมันได้

เหตุให้เกิดกระแสชีวิตอันเป็นทุกข์ ได้รูปและนามขึ้นมาใหม่ เป็นชาติ ได้ชรา และมรณะ วนเวียนเป็นวิภวะอยู่เสมอ นี่ เป็นเพราะความไม่รู้อริยสัจ ไม่รู้จักชีวิตดีพอ ไม่รู้ว่าชีวิตเป็นทุกข์ เป็นสิ่งไร้แก่นสารที่มาจากเหตุปัจจัยอันมากมาย บริหารยากลำบาก น่าเหน็ดเหนื่อยและทุกข์ทรมาน จึงหลงเข้าใจผิดและยึดถือว่าเป็นตัวเป็นตน เป็นตัวเราเป็นของเรา เกิดตัณหาอุปาทาน รักตัวเอง รักทุกข์ **ยินดีเพลิดเพลินอยู่กับทุกข์ ก็ไม่อาจพ้นจากทุกข์ไปได้**

หากรู้จักความจริงของชีวิต เห็นชีวิตเป็นความทุกข์ เลิกรักทุกข์ ก็พ้นทุกข์ไปได้ ทั้งตัวทุกข์ ทั้งเหตุให้เกิดทุกข์ ทั้งความดับสนิทของทุกข์ ทั้งหนทางข้อปฏิบัติเพื่อให้ถึงความดับสนิทของทุกข์ เป็นความจริงแห่งชีวิตนี้เอง ดังที่พระพุทธพจน์ว่า

เทพบุตร เราไม่กล่าวที่สุดแห่งโลก ที่สัตว์
ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่ตาย ไม่จุติ ไม่อุบัติว่า พึงรู้
พึงเห็น พึงถึงได้ด้วยการไป เราไม่กล่าวว่า การที่
บุคคลยังไม่ถึงที่สุดแห่งโลกจะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้

อนึ่ง เราบัญญัติโลก ความเกิดแห่งโลก
ความดับแห่งโลก และข้อปฏิบัติที่ให้ถึงความดับ
แห่งโลก ในร่างกายที่มีประมาณหนึ่ง มีสัญญา
มีใจนี้เอง^{๑๑}

ความจริงแห่งชีวิต ก็คือ อริยสัจ ๔ ที่พระพุทธองค์
ทรงแสดงให้เห็นถึงความจริงของตัวชีวิตอันไม่น่าเพลิดเพลิน
ยินดี มีแต่ความทุกข์ยากทรมาน น่าสลดสังเวช แสดงสาเหตุ
ที่ทำให้กระแสน้ำชีวิตสืบทอดเนื่องกันยาวนานไม่สิ้นสุด แสดงจุด
สิ้นสุดแห่งชีวิต และแสดงหนทางให้ถึงจุดสิ้นสุดแห่งชีวิต

คำว่า **อริยะ** แปลว่า **ประเสริฐ** ก็ได้ แปลว่า **ห่างไกล**
จากกิเลส **ห่างไกลข้าศึก** ก็ได้ ส่วนคำว่า **สัจจะ** นั้นแปลว่า
ความจริง

อริยสัจ แปลว่า **เป็นความจริงอันประเสริฐ** เพราะจริงแท้
ไม่แปรผัน มันเป็นความจริงอันสูงสุด เป็นความจริงอันเลิศสุด
เป็นความจริงอันเด็ดขาด เป็นความจริงที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง
ที่มันเป็นอย่างนั้นเพราะมันไม่สามารถจะเป็นอย่างอื่นไปได้

ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “ข้อที่ว่า นี่ทุกข์ นี่ทุกข์สมุทัย
นี่ทุกข์นิโรธ นี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา เป็นของแท้ ไม่ผิด ไม่เป็น
อย่างอื่น”^{๑๒}

ความจริงที่ประเสริฐนั้น เป็นความจริงที่ไม่มีการ
เปลี่ยนแปลง ยังคงเป็นจริงอยู่เสมอ พระพุทธเจ้าพระองค์
นี้ก็ตรัสรู้ความจริงนี้ แล้วก็สอนเรื่องนี้ พระพุทธเจ้าทั้งหลาย
ในอดีตก็ตรัสรู้ความจริงนี้ สอนเรื่องนี้ พระพุทธเจ้าทั้งหลาย
ที่จะมีอีกในอนาคต ก็จะตรัสรู้ความจริงนี้ แล้วก็สอนเรื่องนี้
แม้เหล่าอริยสาวกทั้งหลายผู้ที่ศึกษาและปฏิบัติตาม เมื่อฝึกฝน
จนพบเห็นความจริง ก็เห็นความจริงนี้ เห็นสิ่งเดียวกันนี้

ความจริงนั้นมีมาก พระพุทธเจ้าเป็นผู้มีปัญญามาก
มีสัมพัญญุตญาณ ทรงรอบรู้ทุกสิ่งทุกอย่าง ความรู้ที่พระองค์
นำมาบอกสอนและเปิดเผยนั้น คือ เรื่องอริยสัจ เพราะความรู้
เรื่องอริยสัจนั้นมีประโยชน์ เป็นสิ่งจำเป็น และเพียงพอสำหรับ
คนหนึ่ง ๆ ในชาติหนึ่ง ๆ ที่จะศึกษาเรียนรู้ให้เกิดความเข้าใจ
แล้วทำตนเองให้พ้นจากทุกข์ได้ ถึงแม้พ้นทุกข์ไม่ทั้งหมด
แต่ก็ได้ใช้ชีวิตอย่างประเสริฐ ชนิดที่เรียกว่าพรหมจรรย์
เป็นชีวิตที่เป็นไปด้วยความเบาสบาย ปลอดโปร่ง ราบเรียบ

พระองค์ทรงอุปมาว่า ความรู้ที่พระองค์ตรัสรู้
เหมือนกับใบไม้บนต้นไม้ แต่ที่นำมาแสดงนั้นเหมือนกับ

ใบไม้ในกำมือ เพราะว่ามันจำเป็นและเพียงพอแล้วสำหรับคน ๆ หนึ่ง ในชาติหนึ่ง ๆ เป็นเบื้องต้นของการประพฤติพรหมจรรย์ เป็นไปเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อการตรัสรู้ เพื่อความสงบระงับของกิเลส เพื่อพ้นทุกข์ และเพื่อถึงพระนิพพาน ดังที่พระองค์ตรัสสรุปว่า

สิ่งอะไรเล่าที่เราบอกแล้ว คือ เราได้บอกว่
นี้ทุกข์ นี้ทุกข์สมุทัย นี้ทุกข์นิโรธ นี้ทุกข์นิโรธคามินี
ปฏิบัติ เพราะเหตุไร เราจึงบอก เพราะสิ่งนี้มี
ประโยชน์ เป็นจุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ เป็นไปเพื่อ
ความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนัด เพื่อดับ เพื่อสงบ
ระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน^{๓๓}

อีกอย่างหนึ่ง อริยสัจ แปลว่า **ความจริงที่ทำให้บุคคลเป็นผู้ห่างไกลจากกิเลส เป็นผู้ห่างไกลจากข้าศึก** กลายเป็นพระอริยเจ้า ห่างไกลจากตัณหา คือ ความอยากได้ ความต้องการด้วยความไม่รู้ ห่างไกลจากทิฏฐิ คือ ความเห็นผิดว่ามีตัวตนว่ามีตัวเราว่ามีของเราว่ามีคนอื่นว่ามีของคนอื่น ห่างไกลจากข้าศึกคือกองทุกข์ทั้งหลาย ไม่ต้องได้ชั้นรมาให้ทรมาณ ไม่ต้องถูกหลอกให้หัวหมุนวนเวียนไปตามรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อีกต่อไป

อริยสัจมีอยู่ ๔ ข้อ ได้แก่

ข้อที่ ๑ ทุกขอริยสัจ

ข้อที่ ๒ ทุกขสมุทยอริยสัจ

ข้อที่ ๓ ทุกขนิโรธอริยสัจ

ข้อที่ ๔ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ

ข้อที่ ๑ **ทุกขอริยสัจ** ความจริงอันประเสริฐคือทุกข์ คำว่า ทุกข์ ในอริยสัจนี้ หมายถึง สิ่งที่เป็นของว่างเปล่าจากตัวตน ปราศจากแก่นสารที่จะไปยึดถือเป็นตัวเป็นตนได้ เป็นสิ่งที่อิงอาศัยเหตุปัจจัยเกิด สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตามเหตุตามปัจจัย มันถูกปัจจัยทำให้เป็นไปอย่างนั้น มันไม่เป็นตัวของตัวเอง มองดูแล้วก็น่าสังเวช เป็นภาระหนักสำหรับเราทั้งหลายที่ต้องบริหารจัดการให้มันพอเป็นไปได้ และเป็นที่ตั้งของความทุกข์ใจสำหรับบุคคลผู้ไม่รู้เท่าทัน

โดยตัวของมันเอง ชีวิตเป็นตัวยุทธ์ เป็นสังขารทุกข์ เป็นทุกข์ในแบบสังขาร เพราะมันล้วนแต่อิงอาศัยปัจจัยเกิดเกิดมาแล้วก็เป็นภาระ ต้องดูแล ต้องบริหารจัดการให้มันพอเป็นไปได้ เมื่อว่าโดยประเภทของทุกขอริยสัจแล้ว พระพุทธเจ้าทรงจำแนกให้เห็นอาการของทุกข์ มีคำว่า **ชาติปิ ทุกขา** เป็นต้น ดังพระพุทธพจน์ว่า

ทุกขอริยสัจ เป็นอย่างไร

คือ แม่ชาติ (ความเกิด) ก็เป็นทุกข์ แม่ชรา (ความแก่) ก็เป็นทุกข์ แม่มรณะ (ความตาย) ก็เป็นทุกข์ แม่โสกะ (ความโศก) แม่ปริเทวะ (ความคร่ำครวญ) ทุกข์ (ความทุกข์กาย) โทมนัส (ความทุกข์ใจ) อุปายาส (ความคับแค้นใจ) ก็เป็นทุกข์ ความประสบกับสิ่งที่ไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์ ความพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักก็เป็นทุกข์ บรรณาสังโศกไม่ได้สิ่งนั้นก็เป็นทุกข์ โดยย่อ อุปาทาน ๕ เป็นทุกข์ นี้เรียกว่า ทุกขอริยสัจ^{๓๔}

ชีวิต หรือรูปนาม หรืออันธ์ ๕ ที่ได้มานั้นเป็นทุกข์ เป็นสิ่งที่ปัญหาโดยตัวของมันเอง เพราะมันเป็นสังขาร ธรรมที่เกิดขึ้นและะเป็นไปตามเหตุปัจจัย มี**ทั้งทุกข์โดยตรง** ที่ต้องได้อย่างแน่นอนเสมอไม่ว่าจะเกิดในภพภูมิใด ได้แก่ ชาติ ชรา มรณะ ไม่ว่าจะเกิดในภพภูมิใดก็ต้องแก่และต้องตาย ทั้งนั้น แม้เกิดเป็นเทวดาหรือพรหม ซึ่งเป็นภพภูมิที่มีความสุขมาก แต่ก็ต้องแก่และตายเช่นเดียวกัน **การเกิดทุกคราวก็เป็นทุกข์ทุกคราวไป** ดังพระบาลีที่ว่า ทุกขา ชาติ ปุนปฺปุนํ ตัวชีวิตจึงเป็นทุกข์และถูกไฟคือชาติชรา มรณะเผาอยู่เสมอ **ไม่อาจจะเปลี่ยนแปลงให้เป็นสุข** เป็นทุกข์ที่สัตว์ทุกหมู่เหล่า ไม่สามารถหลีกเลี่ยงหนีไปได้

และยังมี**ทุกข์โดยอ้อม** ซึ่งจะมีมากหรือน้อยก็แล้วแต่ การดำเนินชีวิตว่ามีความถูกต้องหรือผิดพลาด หากผิดมาก ก็ทุกข์มาก หากผิดน้อยก็ทุกข์น้อย ได้แก่ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาสะ เมื่อเกิดมาแล้ว ก็ย่อมมีเรื่องให้เศร้าโศก คร่ำครวญ ไม่สบายกาย ไม่สบายใจ คับแค้นใจ ไปตามส่วน

และยังมี**ทุกข์ที่เกิดมาจากตัณหา** ได้แก่ ทุกข์เพราะ พัลตพราภจากสิ่งที่รักที่พอใจ ทุกข์เพราะประสบกับสิ่งไม่เป็น ที่รักที่พอใจ ทุกข์เพราะปรารถนาแล้วไม่ได้สมปรารถนา

พระพุทธองค์ทรงแจกแจงให้เห็นภาพโดยชัดเจนว่า ทุกข์นั้นคืออะไร ความเกิดนั้นมีจริง เป็นทุกข์จริง แต่ไม่มี คนเกิด ไม่มีสัตว์เกิด ไม่มีผู้หญิง ไม่มีผู้ชาย ไม่มีหมา มีแมวอะไร แต่ความเกิดนั้นเป็นทุกข์จริง เป็นภาระจริง เกิดมาแล้วก็ได้รูปได้นามที่เรียกว่า ชันธ์ทั้ง ๕ เป็นตัวทุกข์ นั้นแหละเกิด

ความแก่ก็มีจริง ๆ เป็นทุกข์จริง ๆ ความแก่มัน นำมาซึ่งภาระมากมาย เพราะโดยตัวของมันเอง มันเป็นตัวทุกข์ และเป็นที่ตั้งของความทุกข์ ความตายก็มีจริง ๆ เหมือนกัน เป็นทุกข์จริง ๆ เป็นที่ตั้งของความทุกข์ และก่อให้เกิดความทุกข์ใจแก่ผู้พบเห็น น้าอเนจอนาถเหลือเกิน อุตส่าห์แสวงหาเงินทอง แสวงหาชื่อเสียง แสวงหาการยอมรับ

ได้สิ่งนั้นสิ่งนี้มามากมาย บางครั้งก็ไปทำทุจริตเพื่อให้ได้มา
ท้ายที่สุด ตายแล้วก็เอาอะไรไปไม่ได้สักอย่างเดียว อันนี้เป็น
ทุกข์ที่แน่นอน ต้องประสบกับทุกคน และเกิดในทุกภพชาติ
ส่วนโศกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาสะ นี่ก็เป็นทุกข์
บางคนมาก บางคนน้อย ในบางภพภูมิอาจจะไม่มีเลยก็ได้

ความประสบกับสิ่งที่ไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์ เช่น พบหน้า
คนที่ไม่ชอบ ตกงาน บ้านเมืองไม่สงบ ความพลัดพรากจาก
สิ่งอันเป็นที่รักก็เป็นทุกข์ เช่น พลัดพรากจากพ่อแม่ ทรัพย์สิน
เงินทองที่หามาได้ถูกคดโกงไป ลูกเมีย ญาติพี่น้องตาย
จากไป ปรรณาสีงได้ไม่ได้สิ่งนั้นก็เป็นทุกข์ เช่น ไม่อยาก
ป่วยก็ป่วย ไม่อยากเครียดก็เครียด อยากจะมีแต่ความสุขก็
ยังได้ประสบกับความทุกข์อยู่บ่อย ๆ

ทุกข์มันมากมายเหลือจะนับ **ไม่ใช่เฉพาะตัวเราคนเดียว
ที่เป็นทุกข์ คนอื่น ๆ สัตว์อื่น ๆ ก็เป็นทุกข์** ยิ่งสัตว์ที่เกิด
ในอบาย พิจารณาดูแล้วจะเห็นว่าเป็นทุกข์อย่างแสนสาหัส
เหลือเกิน หรือแม่เทวดาและพรหม ที่เห็นว่าสุขสบาย แต่ท้าย
ที่สุดก็ต้องจบชีวิตเช่นนั้นลงอย่างน่าเสียดาย และต้องได้ชีวิต
ใหม่ในที่อื่นเอาแน่เอาอนไม่ได้ที่น่าหวาดเสียว

ว่าโดยรวบย่อแล้ว อุปาทานชั้นทั้ง ๕ คือ รูปชั้น
เวทนาชั้น สัญญาชั้น สังขารชั้น วิญญาณชั้น อันเป็นผล

ที่ได้มาจากความยึดมั่นถือมั่นเดิม ๆ และเป็นที่ตั้งของความยึดมั่นถือมั่นใหม่ ๆ นี่เป็นทุกข์ ชีวิตที่ถูกความยึดมั่นถือมั่นชักพาให้ไปทำสิ่งต่าง ๆ พิสูจน์ตนเอง หานั่นหานี้มากมาย ที่แท้จริงเป็นแค่ตัวทุกข์เท่านั้น

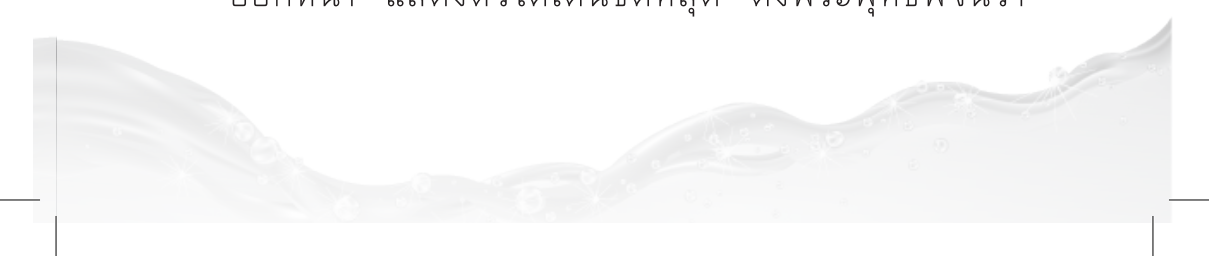
ดังนั้น การได้รูปได้นาม ได้ชั้นทั้ง ๕ มา มันเป็นการหนักตามกฎธรรมชาติ ต้องบริหารให้มันพอเป็นไปได้สำหรับคนที่ยังไม่รู้ มันเป็นที่ตั้งของความทุกข์ใจและความยากลำบากเพิ่มขึ้นอีก ทำให้เกิดความเครียด ความวิตกกังวล ความห่วงใย หงุดหงิด เป็นทุกข์ เจ็บปวด ขึ้นมาในชีวิตมากมาย เพราะเขากลัวความเป็นจริง กลัวจะพลัดพราก กลัวจะเสียตำแหน่ง กลัวสามีจะทิ้ง กลัวจะหมดเงิน กลัวจะเจ็บป่วย กลัวจะตาย กลัวคนจะด่า กลัวจะถูกนินทา กลัวจะตกงาน กลัวอะไรต่าง ๆ มากมาย ทั้ง ๆ ที่สิ่งที่เขากลัวทั้งหมดนั้นคือความจริง สรุปว่า กลัวทุกข์ แต่ความจริงกายกับใจมันคือตัวทุกข์

ทุกข์ขอรียสัจนี้พระพุทธเจ้าบอกความจริงให้ทราบว่าเป็นความจริงมันเป็นธรรมดา เป็นธรรมชาติของมันอย่างนั้น **ตัวทุกข์นั้น มันมีจริง แต่ตัวเราผู้เป็นทุกข์นั้น มันไม่มี** ความเกิดนั้นมีจริง เป็นทุกข์จริง แต่ตัวเราผู้เกิด เป็นสัตว์ที่เกิด เป็นหญิง เป็นชาย ไม่มีจริง ความตายนั้นมีจริง

เป็นทุกข์จริง แต่ตัวเราผู้ตายนั้น มันไม่มี ให้เรามองเห็นความจริงว่า สิ่งต่าง ๆ ทั้งหลายทั้งปวงนั้น มันเป็นแค่ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามเหตุตามปัจจัย **ทุกข์เป็นสิ่งที่ควรรู้** ดังที่พระพุทธพจน์ว่า “จักขุเกิดขึ้นแล้ว ญาณเกิดขึ้นแล้ว ปัญญาเกิดขึ้นแล้ว วิชชาเกิดขึ้นแล้ว แสงสว่างเกิดขึ้นแล้วแก่เรา ในธรรมทั้งหลายที่ไม่เคยได้ฟังมาก่อนว่า ทุกขอริยสัจนี้ควรกำหนดรู้”^{๑๕}

สรุปว่า ชีวิต รูปกับนาม กายกับใจ ชันท์ทั้ง ๕ นั้น เป็นสิ่งที่มีขึ้นและเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย มาจากความเปลี่ยนแปลงแล้วก็เปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ ตามกระบวนการแห่งปัจจุสมุปบาทฝ่ายเกิดทุกข์ ส่วนตัวเราจริง ๆ นั้น ไม่มี สิ่งใดที่เกิดจากเหตุปัจจัย เหตุปัจจัยที่ทำให้มันเกิดล้วนแต่ไม่เที่ยง สิ่งที่เกิดจากเหตุปัจจัยที่ไม่เที่ยง จะให้มันคงที่คงทนอยู่ตลอดไป ให้มันดำรงอยู่อย่างสมบูรณ์แบบ ย่อมทำไม่ได้ มันจึงมีทุกข์อยู่ในตัวของมันเอง สังขารทั้งหลายทั้งปวงเหล่านี้ เป็นตัวทุกข์ ล้วนแต่ไม่มีตัวไม่มีตน มันเป็นอนัตตา ไม่สามารถบังคับบัญชาเอาได้

ข้อที่ ๒ **ทุกข์สมุทัย** แปลว่า เหตุให้เกิดทุกข์ โดยทั่วไป พระพุทธองค์ทรงแสดงว่า ได้แก้ตัณหา เพราะตัณหาเป็นตัวออกหน้า แสดงตัวได้เด่นชัดที่สุด ดังพระพุทธพจน์ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้เป็นทุกขสมุทฺทยอริยสัจ คือ ตัณหาอันทำให้เกิดอีก ประกอบด้วยความเพติดเพตินและความกำหนด มีปกติให้เพติดเพตินในอารมณฺ์นั้น ๆ คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา”^{๑๖}

เมื่อไม่รู้อริยสัจ ไม่เข้าใจความจริงของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ก็มีความอยาก มีความต้องการ คาดหวังว่า ถ้าได้รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส มีตำแหน่ง ได้รับการยอมรับ แล้วจะทำให้มีความสุข คิดว่าสิ่งต่าง ๆ ที่เราได้มา รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ชื่อเสียง การยอมรับของสังคม อะไรต่าง ๆ เหล่านั้น ล้วนเป็นเครื่องประดับ ทำให้เรามีหน้ามีตา ดูดี ทำให้เราเป็นสุข นี่เป็นความอยากชนิดหนึ่งเรียกว่า**กามตัณหา** แต่โดยแท้จริง สิ่งทั้งหลายทั้งปวงนั้นมันเป็นภาวะ ขนาดตัวเรานี้ยังเป็นตัวทุกข์เลย มีภาวะให้ต้องดูแลมากมาย สิ่งที่เราเข้าไปเกี่ยวข้อง รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เงินทอง **ตำแหน่ง หรือการยอมรับ ก็ล้วนเป็นภาวะทั้งนั้น** เรามีอะไรขึ้นมาเป็นอะไรขึ้นมา ก็ล้วนแต่เป็นภาวะ ให้ต้องจัดแจง ต้องจัดการให้มันพอเป็นไปได้ ล้วนแต่ต้องหนี้อยไปกับมันทั้งนั้น มันไม่ใช่เครื่องประดับ หรือไม่ใช่สิ่งที่จะทำให้เราเป็นสุขได้จริง

ภวตัณหา ความอยากมี อยากเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ อยากให้มันถาวร คงที่ คงทน ตายตัว แน่แน่นอน อย่างนั้นตลอดไป เกิดกับสัสสตทิฏฐิ ความเห็นผิดว่าเที่ยง บางคนเข้า

ตามแล้วก็ชอบอย่างนั้น คิดว่า อย่างนี้ประสบความสำเร็จแล้ว
ดีแล้ว นิ่งแล้ว สบายแล้ว นี่ก็เป็นภวตัณหา ความอยากมี
อยากเป็น อยากให้เป็นสภาวะอย่างใดอย่างหนึ่ง พอได้มีได้
เป็นแล้ว ก็อยากจะทำให้มันคงที่อยู่อย่างนั้นนาน ๆ

วิภวตัณหา เป็นความอยากที่เกิดกับอุจเฉททิฏฐิ
ความเห็นผิดว่าขาดสูญ ความเห็นว่ามันไม่มี มันไม่เป็น
อย่างนั้นอย่างนี้ พอใจความไม่มี พอใจความไม่เป็นนั้น

ความอยากเหล่านี้ทั้งหมด ล้วนเกิดมาจากความไม่รู้ทุกข์
ตามความเป็นจริง ไม่รู้ว่าสิ่งต่าง ๆ มันเป็นภาวะ ให้ความสุข
จริง ๆ ไม่ได้ ก็คิดว่ามันเป็นเครื่องประดับ คิดว่าเป็นตัวดี
ตัววิเศษ ตัวที่จะทำให้เราเป็นสุขได้ ก็เกิดกามตัณหา

ไม่รู้ความจริงว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงนั้นล้วนแต่อิงอาศัย
ปัจจัยเกิด มันเกิดขึ้นเมื่อมันมีเหตุ ก็เห็นผิดว่ามันขาดสูญ
**เมื่อใดเห็นตามความเป็นจริงว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงเกิดขึ้น
เมื่อมีเหตุปัจจัย ความเห็นผิดว่าขาดสูญก็หมดไป**

ไม่รู้ความจริงว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงนั้นล้วนดับไปเมื่อ
หมดเหตุ ก็เห็นผิดว่าเที่ยง **เมื่อใดที่เห็นตามความเป็นจริงว่า
สิ่งทั้งหลายทั้งปวงนั้นล้วนดับไปเมื่อหมดเหตุ ความเห็นผิด
ว่าเที่ยงก็หมดไป**

ถ้ากล่าวถึงเหตุให้เกิดทุกข์อย่างเต็มรูปแบบ ทุกข์อันไร
ตัวต้นนี้เกิดจากกระแสแห่งเหตุปัจจัยในปฏิจลสมุปบาท
ฝ่าย**สมุทยวาระ** ดังพระพุทธพจน์ว่า

ทุกขสมุทัยอริยสัจ เป็นอย่างไร

คือ เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย	สังขารจึงมี
เพราะสังขารเป็นปัจจัย	วิญญูณจึงมี
เพราะวิญญูณเป็นปัจจัย	นามรูปจึงมี
เพราะนามรูปเป็นปัจจัย	สฬายตนะจึงมี
เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย	ผัสสะจึงมี
เพราะผัสสะเป็นปัจจัย	เวทนาจึงมี
เพราะเวทนาเป็นปัจจัย	ตัณหาจึงมี
เพราะตัณหาเป็นปัจจัย	อุปาทานจึงมี
เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย	ภพจึงมี
เพราะภพเป็นปัจจัย	ชาติจึงมี
เพราะชาติเป็นปัจจัย	ชรา มรณะ โสกะ

ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาสจึงมี

กองทุกข์ทั้งมวลนี้มีต้นกำเนิดขึ้นด้วยอาการอย่างนี้
นี้เรียกว่า ทุกขสมุทัยอริยสัจ^(๑๗)

จากกระบวนการนี้ เพราะมี**อวิชชา**เป็นปัจจัย จึงมีสังขาร
คือ การทำกรรมดีบ้าง ไม่ดีบ้าง และกรรมที่ทำเอาไว้แล้วก็ก่อให้เกิด
วิญญูณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา เมื่อมี

ความรู้สึกต่ออารมณ์ต่าง ๆ แล้ว เนื่องจากขาดสติปัญญา ก็เกิด**ตัณหา อุปาทาน** ไปกระทำเพื่อตัวเอง เป็นภพ แล้วได้ชาติ ชรามรณะ และทุกข์อื่น ๆ ติดตามมา วนเวียนเป็นวงกลมอยู่อย่างนี้ หาทางออกจากวงกลมไม่ได้

เพราะไม่รู้ไม่เห็นตามความเป็นจริง ก็เกิดความอยากเลยเป็นเหตุให้เกิดทุกข์วนเวียน พากายพาใจนี้ไปทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยอำนาจตัณหาอุปาทาน ก่อภพ ก่อชาติ ก่อกองทุกข์ขึ้นมาไม่สิ้นสุด วนเวียนไปเรื่อย ๆ ได้กายได้ใจ อันเป็นกองทุกข์มาใหม่ ๆ เกิดซ้ำแล้วซ้ำเล่า เกิดมาแล้วตาย เกิดมาแล้วตาย ซ้ำ ๆ ซาก ๆ ประสพทุกข์ทรมาน ตายทับถมแผ่นดินกันมา ยาวนานเหลือเกิน **เหตุแห่งทุกข์นี้จึงควรละเสีย** ดังพระพุทธพจน์ว่า “จักขุเกิดขึ้นแล้ว ญาณเกิดขึ้นแล้ว ปัญญาเกิดขึ้นแล้ว วิชชาเกิดขึ้นแล้ว แสงสว่างเกิดขึ้นแล้วแก่เราในธรรมทั้งหลายที่ไม่เคยได้ฟังมาก่อนว่า ทุกขสมุททยอริยสังขัตติควรละ”^{๑๘}

สรุปว่า เหตุให้เกิดชีวิตอันเป็นทุกข์นี้ มีหัวหน้าหลัก ๆ อยู่ ๒ อย่าง คือ **อวิชชา** ความไม่รู้อริยสัจ ไม่รู้ข้อเท็จจริงของชีวิตอย่างครบถ้วนทุกแง่ทุกมุม พอไม่รู้จักชีวิตดีพอก็ทำให้หลงเข้าใจผิด ไปเห็นว่า เป็นตัวเป็นตน เป็นเรา เป็นของเรา เป็นของดี ของวิเศษ ของสุข ของน่าเอา และ **ตัณหา** ความเพติดเพลนยินดี เมื่อเกิดความหลง

เพลิดเพลินยินดีในชีวิต ยินดีในทุกข์ รักทุกข์ ก็เป็นเหตุให้เกิดความยึดถือในทุกข์ ไม่ยอมปล่อยทุกข์ ก่อให้เกิดการกระทำเพื่อให้ได้ทุกข์ที่มีรูปร่างหน้าตาต่าง ๆ กันออกไปวนเวียนไปเรื่อย ๆ

ข้อที่ ๓ **ทุกข์นิโรธ** แปลว่า ความดับทุกข์ ความไม่มีทุกข์ สภาวะไร้ทุกข์ โดยสภาวะได้แก่พระนิพพาน โดยทั่วไปได้แก่ ความดับโดยการสำรอกให้หมดโดยไม่มีส่วนเหลือ ซึ่งตัณหานั้นแหละ ตามพระพุทธพจน์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้เป็นทุกข์นิโรธริยสัจ คือ ความดับตัณหาไม่เหลือด้วยวิราคะ ความสละ ความสละคืน ความพ้น ความไม่อาลัยในตัณหา”^{๑๙}

นิโรธนี้กล่าวโดยการขยายความแยกเป็น ๕ อย่าง ตามที่ท่านพระสารีบุตรแสดงไว้ในคัมภีร์ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค ซึ่งมีชื่อหลายอย่าง เป็นวิเวก ๕ บ้าง วิราคะ ๕ บ้าง นิโรธ ๕ บ้าง โสสัคคะ ๕ บ้าง ได้แก่

๑. **วิกขัมภนนิโรธ** แปลว่า ดับด้วยการข่มไว้ หมายถึง การข่มกิเลสไว้ไม่ให้เกิดขึ้นด้วยกำลังของจิตขณะที่ทำสมาธิในฌานระดับใดระดับหนึ่ง ตั้งแต่ปฐมฌานจนถึงจตุตถฌาน

๒. **ตัทธกนิโรธ** แปลว่า ดับด้วยเหตุนั้น ๆ หมายถึง ดับกิเลสตัณหาได้ในตอนที่จิตเป็นสมาธิแล้วเจริญวิปัสสนากิเลสไม่เกิดขึ้นเป็นครั้งคราว

๓. **สมุจเจตนิโรธ** แปลว่า ดับโดยเด็ดขาด หมายถึง การตัดกิเลสให้สิ้นเชิงด้วยอริยมรรคในขณะที่มรรคจิตเกิดขึ้น กิเลสใดที่ตัดได้ด้วยมรรคแล้ว ก็จะไม่เกิดขึ้นอีกเลย จนกระทั่งสูงสุดเป็นอรหัตตมรรค ตัดกิเลสได้ทั้งหมด

๔. **ปฏิบัติสัทธนิโรธ** แปลว่า ดับโดยสงบระงับ หมายถึง ผลจากการตัดกิเลสได้ในผลจิต ได้รับผลต่อมาจากมรรคจิต โดยไม่มีระหว่างคั่น

๕. **นิสสรณนิโรธ** แปลว่า ดับโดยสลัดออกไปเสียได้ หมายถึง พระนิพพานซึ่งเป็นสภาวะที่ออกไปพ้นจากกองทุกข์ ออกไปพ้นจากนามรูป พ้นจากความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย

ในทุกขสมุทัยอย่างเต็มรูปแบบนั้น ได้แก่ ปฏิจจสมุပ္บาท ฝ่ายสมุทยวาระ หากแสดงทุกขนิโรธในทางตรงข้ามกับ ทุกขสมุทัย ก็ได้แก่ ปฏิจจสมุပ္บาทฝ่าย**นิโรธวาระ** ดังพระพุทธพจน์ว่า

ทุกขนิโรธอริยสัจ เป็นอย่างไร

คือ เพราะอวิชชาสํารอกดับไป สังขารจึงดับ

เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ

เพราะวิญญาณดับ นามรูปจึงดับ

เพราะนามรูปดับ สฬายตนะจึงดับ

เพราะสฬายตนะดับ	ผัสสะจึงดับ
เพราะผัสสะดับ	เวทนาจึงดับ
เพราะเวทนาดับ	ตัณหาจึงดับ
เพราะตัณหาดับ	อุปาทานจึงดับ
เพราะอุปาทานดับ	ภพจึงดับ
เพราะภพดับ	ชาติจึงดับ
เพราะชาติดับ	ชรา มรณะ โสกะ

ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาสจึงดับ

กองทุกข์ทั้งหมดนี้ย่อมมีความดับด้วยอาการอย่างนี้
นี้เรียกว่า ทุกขนิโรธอริยสัจ^{๓๑}

ทุกขนิโรธตามที่พระพุทธเจ้าตรัสเอาไว้ ตั้งแต่เริ่มต้น
คือ เป็นความสิ้นกิเลสตัณหา ทำตัณหาให้หมดสิ้นไปด้วย
มรรค ถ้าแบบสูงสุดโดยสภาวะก็เป็น**พระนิพพาน** **ทุกขนิโรธ**
นี้เป็นสิ่งที่ควรกระทำให้แจ้ง ดังพระพุทธพจน์ว่า “จักขุเกิดขึ้นแล้ว
ญาณเกิดขึ้นแล้ว ปัญญาเกิดขึ้นแล้ว วิชชาเกิดขึ้นแล้ว แสงสว่าง
เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ในธรรมทั้งหลายที่ไม่เคยได้ฟังมาก่อนว่า
ทุกขนิโรธอริยสัจนี้ควรทำให้แจ้ง”^{๓๒}

สรุปว่า ทุกขนิโรธ ได้แก่ ความสิ้นอวิชชา ความสิ้น
ตัณหา ความดับให้สิ้นไปไม่เกิดอีกด้วยอริยมรรค อวิชชาและ
ตัณหาดับหมดสิ้นไม่มีเชื้ออีกด้วยอรหัตตมรรค โดยสภาวะ
ได้แก่พระนิพพาน

ข้อที่ ๔ **ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา** แปลว่า ข้อปฏิบัติที่ทำให้ถึงทุกขนิโรธ คือการประพฤติพหุมจรรย ตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ อันทำให้เกิดดวงตา ทำให้เกิดญาณปัญญา ที่พระพุทธเจ้าประกาศเอาไว้ ได้แก่ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ

สัมมาทิฐิ คือ ความเห็นถูกต้อง เห็นสอดคล้องกับอริยสัจทั้ง ๔ รู้ว่า อุปาทานขันธ์ ๕ นี่เป็นทุกข์ ตัณหานี้เป็นทุกข์สมุทัย พระนิพพานนี้ทุกขนิโรธ อริยมรรคมีองค์ ๘ นี่ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา

สัมมาสังกัปปะ คือ ความดำริถูกต้อง ความคิดที่ถูกต้อง คิดจะพราກตนเองออกมาจากสิ่งที่เคยยึดถือเอาไว้ ไม่คิดพยาบาท ไม่คิดเบียดเบียน

สัมมาวาจา คือ คำพูดถูกต้อง งดเว้นการพูดวจีทุจริต งดเว้นจากการพูดโกหก งดเว้นจากการพูดคำหยาบ งดเว้นจากคำพูดส่อเสียด งดเว้นจากคำพูดเพ้อเจ้อ

สัมมากัมมันตะ คือ การกระทำทางกายถูกต้อง งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ งดเว้นจากการลักทรัพย์ งดเว้นจากการประพฤติดีในกาม

สัมมาอาชีวะ คือ การเลี้ยงชีวิตที่ถูกต้อง ทำอาชีพที่เหมาะสม สำหรับฆราวาสก็ละอาชีวะที่ผิด งดเว้นอาชีวะค้าขาย สัตว์ ค้าขายมนุษย์ ค้าขายยาพิษ ค้าขายอาวุธ ค้าขายของมีนเมา สำหรับพระภิกษุก็งดเว้นการแสวงหาที่ไม่เหมาะสมต่าง ๆ มีการหลอกลวง การเป็นหมอดู ทำนายทายทักเป็นต้น แสวงหาด้วยการบิณฑบาตเลี้ยงชีพ

สัมมาวายามะ คือ ความเพียรถูกต้อง เพียรป้องกันกิเลสที่ยังไม่เกิด เพียรละกิเลสที่เคยเกิดขึ้นแล้ว เพียรทำให้กุศลเกิด และเพียรทำให้กุศลเจริญงอกงามยิ่ง ๆ ขึ้นไป จนเต็มสมบูรณ์

สัมมาสติ คือ ความระลึกถูกต้อง ให้มีสติระลึกรู้อยู่ที่กายที่ใจของตนเอง ตามรู้กาย ตามรู้เวทนา ตามรู้จิต ตามรู้ธรรม

สัมมาสมาธิ คือ ความตั้งใจมั่นถูกต้อง ทำจิตใจให้มีสติที่ต่อเนื่อง สงัดจากกามคุณ สงัดจากอกุศลธรรมทั้งหลาย มีความปีติและสุขที่เกิดจากวิเวกอยู่ เข้าปฐมฌาน ทุตติยฌาน จตุตถฌาน

อริยมรรคมีองค์ ๘ ประการนี้ เป็นข้อปฏิบัติที่ทำให้ถึงทุกขนิโรธ ไม่มีทุกข์อีกต่อไป ถ้าสูงสุด อริยมรรคสมบูรณ์ จบพรหมจรรย์แล้ว ก็เป็นพระอรหันต์หมดทุกข์ไปโดยสิ้นเชิง ส่วนผู้ที่ยังไม่สมบูรณ์ ก็เป็นพระอริยเจ้าระดับต่าง ๆ

กองทุกข์ก็ยังเหลืออยู่บ้าง แต่ก็น้อยมาก พระโสดาบันมาเกิดในกามภุมิได้อีกอย่างมาก ๗ ชาติ พระสกทาคามีมาเกิดในกามภุมิได้อีก ๑ ชาติ พระอนาคามีไม่มาเกิดในกามภุมิอีกเลย ท่านไปเกิดในพรหมโลกแล้วจะปรินิพพานในที่นั้นนั่นเอง **ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา**นี้เป็นธรรมที่ควรเจริญให้มีขึ้น ดังพระพุทธพจน์ว่า “จักขุเกิดขึ้นแล้ว ญาณเกิดขึ้นแล้ว ปัญญาเกิดขึ้นแล้ว วิชชาเกิดขึ้นแล้ว แสงสว่างเกิดขึ้นแล้วแก่เรา ในธรรมทั้งหลายที่ไม่เคยได้ฟังมาก่อนว่า ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา อริยสัจนี้ควรเจริญ”^{๒๔}

อริยมรรคมีองค์ ๘ นี้เป็น**มัชฌิมาปฏิปทา** ทางสายกลางที่เข้าไปในความสุดซึ้ง ๒ ด้าน คือ ไม่หลงมัวเมาหมกมุ่นอยู่ในกามคุณ และไม่ฝืนพยายามทำตนให้ลำบากโดยเปล่าประโยชน์ เป็นข้อปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อให้เกิดจักขุ ก่อให้เกิดญาณ เป็นไปเพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้เพื่อนิพพาน^{๒๕}

นอกจากพระพุทธเจ้าจะทรงแสดงจำแนกให้เรารู้ว่าอะไรคือทุกข์ อะไรคือทุกข์สมุทัย อะไรคือทุกขนิโรธ อะไรคือทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาแล้ว พระองค์ยังบอกกิจหน้าที่ หรือสิ่งที่ต้องกระทำต่ออริยสัจแต่ละข้อ ๆ เอาไว้ด้วย ซึ่งผู้ปฏิบัติธรรมต้องพยายามฝึกฝนให้รู้ และทำกิจให้ถูกต้องต่ออริยสัจแต่ละข้อ ดังนี้

ทุกขอริยสังขเป็น**ปริณฺเญยยธรรม** ธรรมที่ควรรอบรู้ ควรทำความเข้าใจให้แจ่มแจ้ง ให้เห็นว่ามันเป็นตัวทุกข์ มันไม่มีตัวไม่มีตน ให้รู้จักมันตามที่เป็นจริงว่า มันเป็นเพียง แต่นามกับรูป กายกับใจ ชั้นทั้ง ๕ มีเหตุปัจจัยพร้อมก็เกิด เกิดแล้วก็ดับไป เป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ควรที่จะเบื่อหน่าย คลายกำหนดจากมัน ควรรู้จักมันตามที่เป็นจริง เรียกว่า**ปริณฺญา**กิจ

อริยชาและต้นหาอุปาทาน นี่เป็นธรรมะที่ควรละ เรียกว่า**ปหาตัพพธรรม** ละได้โดยการฝึกฝนให้เกิดความรู้ รู้ความจริงของทุกข์ เมื่อรู้ความจริงของทุกข์แล้ว ความปรารถนาหรือความอยากด้วยความไม่รู้ ก็จะหมดไป ถูกละได้ ทำ**ปหาน**กิจ **ไม่ได้ละทุกข์ แต่ละทุกข์สมุทัย** คือละต้นหา ละความอยากได้ ละความต้องการ ละความหวังผลด้วยความไม่รู้

ทุกขนิโรธนั้นเป็น**สัจจิกาตัพพธรรม** ธรรมะที่ควรกระทำ ให้แจ้ง ทำให้ใจได้ไปสัมผัส ไปรับรู้ ให้เป็นอารมณ์ของจิต เป็น**สัจจิกิริยา**กิจ

ส่วนอริยสังขข้อที่ ๔ คือ **ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา** ข้อปฏิบัติที่จะทำให้ถึงทุกขนิโรธ คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ นั้น เป็น**ภาเวตัพพธรรม** ธรรมะที่ควรฝึกฝนทำให้เกิดขึ้น ถ้าเกิดขึ้นแล้วก็ทำให้เจริญก้าวหน้าจนเต็มสมบูรณ์ ทำ**ภาวนา**กิจ

สัมมาทิฐิกับสัมมาสังกัปปะเป็นองค์ฝ่าย**ปัญญา** แต่ปัญญาจะเจริญงอกงามจนสมบูรณ์ได้ ก็ต้องอาศัยพื้นฐานที่ดี คือ**ศีล** ได้แก่ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ ศีลนี้เป็นเหมือนแผ่นดิน เมื่อมีแผ่นดินแล้ว จะปลูกข้าวหรือทำกิจการงานใด ๆ ก็เป็นไปได้ แต่ถ้าไม่มีแผ่นดินก็ทำไม่ได้ เพราะไม่มีที่ยืน ไม่มีที่ตั้ง ส่วนองค์ฝ่าย**สมาธิ** ได้แก่ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ นี่เป็นกำลังของจิต จะชำระจิตให้บริสุทธิ์ ปลอดพ้นจากนิวรณ์ต่าง ๆ ทำให้จิตนั้นมีควมเบิกบาน ผ่องใส เบาสบาย ปลอดโปร่ง เป็นจิตที่ไม่มีอุปกิเลส อ่อนโยน ซื่อตรง เหมาะสำหรบนำมาใช้งานในด้านปัญญา ดังที่ธัมมทินนาภิกษุณีกล่าวตอบวิสาขอุบาสิกาว่า

พระผู้มีพระภาคไม่ทรงจัดชั้นที่ ๓ ประการ
เข้าในอริยมรรคมีองค์ ๘ แต่ทรงจัดอริยมรรคมีองค์
๘ เข้าในชั้นที่ ๓ ประการ คือ

๑. สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมา
อาชีวะ ทรงจัดเข้าในศีลชั้นที่

๒. สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ
ทรงจัดเข้าในสมาธิชั้นที่

๓. สัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ ทรงจัด
เข้าในปัญญาชั้นที่^{๒๖}

สรุปความว่า คำสอนเรื่องอริยสัจ ๔ ทำให้รู้จักความจริงของชีวิตที่ครอบคลุมตั้งแต่ต้นจนจบ เป็นความจริงที่บอกให้ทราบว่า ชีวิตมาได้อย่างไร ชีวิตหมดไปได้อย่างไร ทุกข์เกิดได้อย่างไร ทุกข์ดับสนิทไป ไม่เกิดอีกได้อย่างไร และได้รู้จักวิธีการปฏิบัติที่ถูกต้องต่อความจริงแต่ละอย่าง เป็นธรรมชาติเบื้องต้นของการปฏิบัติ อันเป็นเหตุให้เกิดปัญญาสัมมาทิฐิ ทำให้ถึงความสิ้นไปแห่งทุกข์ทั้งปวงในที่สุด

สรุปสัจจะแห่งชีวิต

จากที่ได้กล่าวถึงชีวิต รูปนาม ชันธ์ ๕ และอริยสัจ พอสรุปความสัมพันธ์ได้ว่า ชีวิตเป็นส่วนประกอบของรูปกับนาม แยกแยะให้เห็นความไม่มีตัวตนโดยชันธ์ ๕ ได้แก่ รูปชันธ์ เวทนาชันธ์ สัญญาชันธ์ สังขารชันธ์ วิญญาณชันธ์ ซึ่งเป็นกองแห่งสิ่งอันไร้แก่นสาร เปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวอยู่เสมอ เป็นไปตามกระแสปฏิบัติสมุปปาทฝ่ายสมุททวาระ หมุนเป็นวงกลมวนเวียน เกิด แก่ ตาย และมีปรากฏการณ์ขึ้นมาต่าง ๆ นานา **เป็นความหมุนเวียนไปของทุกข์ล้วน ๆ ที่มีเหตุปัจจัยคืออวิชชาและตัณหา** ชีวิตจะหมุนเวียนเป็นวงกลมไปเรื่อย ๆ หากจุดเบื้องต้นและเบื้องปลายไม่ได้ จนกว่าจะถึงพระนิพพาน ซึ่งเป็นจุดดับของชีวิตและดับเหตุให้เกิดชีวิต การจะกระทำให้แจ้งนิพพานได้ ก็ต้องดำเนินชีวิตให้ถูกต้องตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘

ความจริงที่เกี่ยวข้องชีวิต ตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบสิ้นชีวิต
ทุกข์เกิดเพราะมีอวิชชาเป็นปัจจัย ทุกข์ดับเพราะสํารอกอวิชชา
ให้หมดไปไม่ให้เหลือ พระพุทธองค์ทรงจำแนกให้เห็นชัด
ในแนวอริยสัจ ๔ ดังนี้ คือ

๑. ทุกข์ คือ ตัวชีวิตนั่นเอง เป็นทุกข์ ให้รู้จัก
มองเห็นความจริงแล้วยอมรับ

๒. ทุกขสมุทัย คือ อวิชชาและตัณหาอุปาทาน เป็นเหตุ
ให้เกิดทุกข์ ทำให้ได้เกิด ได้ตายวนเวียนไปเรื่อย ให้ละมันเสีย

๓. ทุกขนิโรธ คือ นิพพาน สภาวะที่ดับทั้งทุกข์และ
เหตุให้เกิดทุกข์ ให้ทำให้แจ้ง

๔. ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา คือ อริยมรรคมีองค์ ๘
ให้ฝึกฝนให้มีขึ้น เป็นทางดำเนินของจิต จะพาจิตข้ามจากฝั่งนี้
ที่เต็มไปด้วยทุกข์ มีแต่เกิด ๆ ตาย ๆ ถึงฝั่งโน้นคือนิพพาน
อันเป็นอมตะ

ปฏิเสธอุปบาท

ตอน วัจวนชีวิต วัจวนแห่งทุกข์

กระแสชีวิตนั้นได้เกิดดับสืบทอดติดต่อกันมายาวนาน และจะสืบท่อไปอีกเรื่อย ๆ หากจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดไม่ได้ แต่สัตว์ทั้งหลายมีนัยน์ตามืดบอดและมุ่มมอที่จำกัด ทำให้มองไม่เห็นกระแสนั้น เห็นแต่ปรากฏการณ์แห่งชีวิตที่เกิดขึ้นครั้ง ๆ แล้วก็หลงยึดถือจริงจังไปตามความเห็นของตน มองไม่เห็นภาพรวมแห่งชีวิตที่เป็นทุกข์ บริหารยากลำบาก เต็มไปด้วยความยุ่งยากนานาประการ พยายามหาสิ่งปลอม ๆ มาหลอกตัวเองและหลอกกันเอง ทำวัน เดือน ปี และชาติหนึ่ง ๆ ให้หมดไปโดยเปล่าประโยชน์ บางครั้งไม่ใช่เปล่าประโยชน์เพียงอย่างเดียว ยังได้โทษเพิ่มขึ้นมาอีกด้วย

โดยธรรมชาติแล้ว ตัวชีวิตเองมันเป็นทุกข์และเป็นที่ตั้งแห่งทุกข์อันหลากหลาย ได้มาแล้วมีภาระมากมายให้ทำวนเวียนซ้ำแล้วซ้ำเล่า มีเหตุการณ์อย่างเดิม ๆ เวียนกลับมาครั้งแล้วครั้งเล่า ซ้ำ ๆ ซาก ๆ สัตว์ทั้งหลายพากันพยายามดิ้นรนหนีทุกข์ **หาความสุขปลอม ๆ มาปกปิดความจริงไปวัน ๆ** แต่เมื่อทุกข์เดินทางมาถึง ความสุขที่ว่านั้นก็ไม้อาจช่วยอะไร แม้แต่น้อย ผู้คนเป็นอันมาก หลอกตัวเองว่า ยังมีชีวิตอยู่อีกนาน แต่เมื่อความตายมาเยือน ก็ไม้อาจช่วยอะไรได้ หลอกตัวเองว่ายังหนุ่มสาว ยังแข็งแรง เมื่อความแก่มาเยือน เจ็บป่วยเกิดขึ้น ก็พากันหนีความจริงไปไม่พ้น

ชีวิตอันไม่คงทนถาวร ปรากฏขึ้นและดำรงอยู่เพียงชั่วครั้งชั่วคราว แม้ในขณะที่ดำรงอยู่ ความเสื่อมก็ปรากฏไล่ตามหลังมาเรื่อย ๆ ทำให้ดำรงอยู่ด้วยความยากลำบาก ความเป็นเด็กก็ไม่ดำรงอยู่นาน ความเป็นหนุ่มสาว ความสุข เสี่ยงหัวเราะ ความอบอุ่นในท่ามกลางอ้อมกอดของญาติพี่น้อง สิ่งเหล่านี้มาแล้วก็ไป ไม่เคยอยู่นานเลย **สิ่งที่อยู่ไม่นาน ก็ไม่น่าจะให้ความเพลิดเพลินเจริญใจได้**

แต่ด้วยความมีติดบอดแห่งอวิชชา ทำให้ไม่อาจรู้ความจริงที่อยู่ตรงหน้า รู้ผิดพลาดไปจากความจริงอย่างตรงกันข้าม เห็นว่า ชีวิตเป็นสิ่งที่น่าพอใจ เด็กน้อยน่ารัก ความสุข

เสียงหัวเราะ เป็นสิ่งนำเฟลิดเฟลิน เกิดความพอใจติดข้อง
**จมอยู่กับทุกข์ หลงวนเวียน เพราะกิเลสหลัก ๆ คือ อวิชชา
 และตัณหา** ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย สงสารนี้มีเบื้องต้นและเบื้อง
 ปลายรู้ไม่ได้ ที่สุดเบื้องต้น ที่สุดเบื้องปลายไม่ปรากฏ
 แก่เหล่าสัตว์ผู้ถูกอวิชชาที่คขวาง ถูกตัณหาผูกไว้
 วนเวียน ท่องเที่ยวไป^๑

จากพระพุทธพจน์นี้ แสดงให้เห็นว่า สำหรับเหล่าสัตว์
 ผู้มีกิเลสสองอย่างเป็นมูลฐาน คือ **อวิชชา** **นิวรณ์** **อวิชชา**
กิตขวาง **ตณฺหาสมโยชน** ตัณหาผูกไว้ จึงมีการเกิดตายวน
 เวียนที่ยาวนาน หาที่สุดเบื้องต้นและเบื้องปลายไม่ได้

ความไม่รู้ข้อเท็จจริงแห่งชีวิต ไม่รู้ว่าชีวิตเป็นทุกข์
 เป็นความมืดที่ครอบงำท่วมทับสัตว์โลกไว้ นับเป็นความมืดมน
 อันใหญ่หลวง **ทำให้เหล่าสัตว์พากันหลงรักสิ่งที่ไม่ควรจะหลงรัก
 แสวงหาในสิ่งที่ไม่ควรแสวงหา ได้ในสิ่งที่ไม่ควรได้ ประสบ
 ในสิ่งที่ไม่ควรประสบ** ความรู้ไม่จริงและความทะยานอยากนี้
 ผลักให้เหล่าสัตว์ก้าวไปข้างหน้าไปในทางที่เต็มไปด้วยอันตราย
 และไม่รู้จุดหมายปลายทาง ต้องประสบกับเรื่องเลวร้ายนานา
 ประการ หมุนวนกลับไปกลับมา

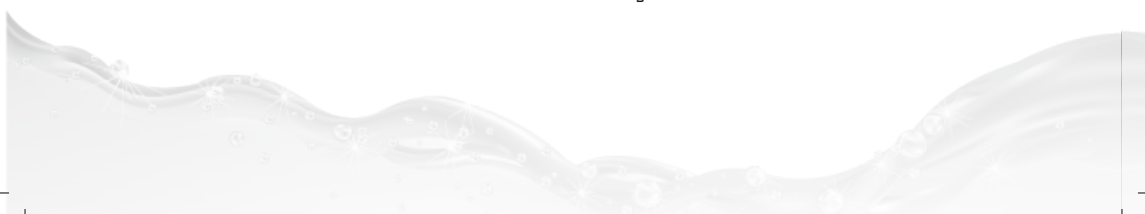

ชีวิตของมนุษย์และสัตว์ **เริ่มต้นด้วยความยากลำบาก และทุกข์ทรมานของพ่อแม่ และจบลงด้วยความเศร้าโศกอย่างน่าสังเวช** ชีวิตในชาติถัดไปก็เริ่มต้นขึ้น และจะจบลงในรูปแบบเดียวกัน นานแสนนานมาแล้วที่เป็นอย่างนี้และจะเป็นไปอีกนาน จำนวนชาติที่ได้เกิดมาแล้วมากเกินกว่าจะนับได้ พระพุทธเจ้าผู้ทรงรู้แจ้งโลกได้ตรัสเปรียบเทียบเอาไว้ในพระสูตรมากมาย จะยกมาแสดงเป็นตัวอย่างบางพระสูตร

เปรียบเทียบเหมือนบุรุษตัดหญ้า ท่อนไม้ กิ่งไม้ ใบไม้ ในชมพูทวีปนี้แล้วรวมเป็นกองเดียวกัน ครั้นรวมกันแล้วจึงมัด มัดละ ๔ นิ้ว วางไว้ สมมติว่านี้เป็นมารดาของเรา นี่เป็นมารดาของมารดาของเรา มารดาของมารดาแห่งบุรุษนั้นไม่พึงสิ้นสุด ส่วนหญ้า ท่อนไม้ กิ่งไม้ ใบไม้ ในชมพูทวีปนี้ทั้งหมดสิ้นไป^๓

เปรียบเทียบเหมือนบุรุษพื้บันมหาปฐพีนี้ให้เป็นก้อน ก้อนละเท่าเมล็ดศรกระบะแล้ว วางไว้ สมมติว่านี้เป็นบิดาของเรา นี่เป็นบิดาของบิดาของเรา บิดาของบิดาแห่งบุรุษนั้น ไม่พึงสิ้นสุด ส่วนมหาปฐพีนี้ทั้งหมดสิ้นไป^๓

น้ำตาที่หลังไหลของเธอทั้งหลายผู้วนเวียนท่องเที่ยวไป คร่ำครวญร้องไห้อยู่ เพราะประสบกับ

สิ่งที่ไม่น่าพอใจ เพราะพลัดพรากจากสิ่งที่พอใจ
โดยกาลนานนี้แหละมากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทร
ทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย

เธอทั้งหลายได้ประสบความตายของมารตามา
ช้านาน น้ำตาที่หลังไหลของเธอทั้งหลายผู้ประสบ
ความตายของมารตา คร่ำครวญร้องไห้อยู่ เพราะ
ประสบกับสิ่งที่ไม่น่าพอใจ เพราะพลัดพรากจากสิ่งที่
พอใจนี้แหละมากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔
ไม่มากกว่าเลย

เธอทั้งหลายได้ประสบความตายของบิดา ...
ของพี่ชายน้องชาย ... ของพี่สาวน้องสาว ...
ของบุตร ... ของธิดา ... ความเลื่อมของญาติ ...
ความเลื่อมแห่งภคชะ ... ความเลื่อมเพราะโรครมา
ช้านาน น้ำตาที่หลังไหลของเธอทั้งหลายผู้ประสบ
ความเลื่อมเพราะโรค คร่ำครวญร้องไห้อยู่ เพราะ
ประสบกับสิ่งที่ไม่น่าพอใจ เพราะพลัดพรากจากสิ่งที่
พอใจนี้แหละมากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔
ไม่มากกว่าเลย^๔

น้ำนมของมารดาที่เธอทั้งหลายผู้วนเวียนท่อง
เที่ยวไปโดยกาลนานนี้ดื่มแล้ว นี้แหละมากกว่า
ส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย^๕

โครงกระดูก ร่างกระดูก กองกระดูกของบุคคล
คนหนึ่ง ผู้วนเวียนท่องเที่ยวไปตลอด ๑ กับ ถ้านำ
กระดูกนั้นนำมากรวมกันได้ และกระดูกที่กรวม
กันได้ ไม่สูญหายไป ฟังใหญ่เท่าภูเขาเวปุลละนี้^๑

โลหิตที่หลังไหลของเธอทั้งหลายผู้ถูกตัดศีรษะ
วนเวียนท่องเที่ยวไปโดยกาลนานนี้ นี่แหละมากกว่า
ส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย เมื่อเธอ
ทั้งหลายเกิดเป็นโค ซึ่งถูกตัดศีรษะมาช้านาน โลหิต
ที่หลังไหลนี้แหละมากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทร
ทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย

เมื่อเธอทั้งหลายเกิดเป็นกระบือ ซึ่งถูกตัดศีรษะ
มาช้านาน โลหิตที่หลังไหลนี้แหละมากกว่า ...
เมื่อเธอทั้งหลายเกิดเป็นแกะ ... เกิดเป็นแพะ ...
เกิดเป็นเนื้อ ... เกิดเป็นสุกร ... เกิดเป็นไก่ ...

เมื่อเธอทั้งหลายถูกจับตัดศีรษะด้วยข้อหาว่า
เป็นโจรฆ่าชาวบ้านมาช้านาน ... ถูกจับตัดศีรษะด้วย
ข้อหาว่า เป็นโจรปล้นในทางเปลี่ยว ... ถูกจับตัด
ศีรษะด้วยข้อหาว่าเป็นโจรประพฤติผิดในภรรยาของ
ผู้อื่นมาช้านาน โลหิตที่หลังไหลนี้แหละมากกว่า
ส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย^๒

จากอุปมาที่ยกมาแสดงเป็นตัวอย่าง ก็พอมองเห็นภาพรวมของชีวิตแล้วว่า ได้เกิดตายวนเวียนมานานนักหนาแล้ว ผู้ที่ไม่รู้ความจริงของชีวิตและถูกความทะยานอยากในชีวิตอยากได้ชีวิต อยากมีชีวิตต่อ ๆ ไป ผูกเอาไว้ การเกิดวนเวียนของเขา ไม่อาจจะสิ้นสุดลงได้ จะต้องวนเวียนไปเรื่อย ๆ นานแสนนานไม่มีจุดสิ้นสุด เหมือนที่ได้ดำเนินมาแล้ว นานจนหาจุดตั้งต้นไม่ได้

ตัวชีวิตนั้นไม่มีจุดหมายในตัวมันเอง มันเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย ผู้ที่ไม่รู้ความจริงของมันและหลงรักมัน เพลิดเพลินกับมัน ทำเพื่อมัน รักขามัน หวงแหนมัน ตั้งจุดหมายในชีวิต ผิดพลาด พยายามพิสูจน์ตัวเอง ทำตัวเองให้เป็นที่รู้จัก และทำให้ตัวเองพึงพอใจด้วยวิธีต่าง ๆ บ้างก็หาเงิน หาชื่อเสียง หาการยอมรับ ทำตามผู้อื่นที่ไม่รู้จริง เขาก็จะได้ชีวิตใหม่อีก ได้สวยทุกข์ ได้ความยุ่งยากลำบาก และตายทับถมแผ่นดินไปเรื่อย ๆ หากกล่าวตามความจริงแล้ว **ชีวิตเป็นสิ่งที่ไม่น่าปรารถนา เป็นสภาพที่ควรเบื่อหน่าย และควรหลีกเลี่ยงออกไปให้เร็วที่สุด**

พระพุทธองค์ทรงแสดงความน่ากลัวและร้ายกาจของรูปนาม ชนฺธ ๕ นี้ ให้เห็นด้วยอุปมาหลายประการ เช่น **ธาตุทั้ง ๔** เป็นดุจงูพิษที่เรานอนกอดอยู่ หากมันไม่พอใจก็จะฉกเราให้ตายหรือปางตาย **อุปาทานชนฺธ ๕** เป็นดุจนายเพชรฆาต

ที่เงื้อมตามหลังมาได้ห่าง หากสบช่องเมื่อไหร่ก็ฟันเราให้ตาย ทั้ง ๆ ที่เรายังไม่ปรารถนาจะตาย **นันทิราคะ** คือความเพลิดเพลिनยินดี เป็นดุจโจรสายลับที่มาคอยหาช่องทำร้ายให้เจ็บปวดไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งตาย **อายตนะ ๖** เป็นดุจโจรปล้นบ้านที่เผาบ้านให้วอดวายและฆ่าคนที่ไร้กำลังทั้ง ส่วนคนที่มีกำลังก็จับเอามาเป็นข้าทาสรับใช้

ผู้ที่ชาวพุทธที่มีความเชื่อมั่นเรื่องการเกิดตายวนเวียนมักพูดกันเรื่องการเวียนเกิดเวียนตายที่ยาวนาน โดยใช้คำสำหรับนับจำนวน คือ คำว่า “กัป” แต่คำจำกัดความเรื่องกัปก็อาจยังเข้าใจไม่ชัดเจนนัก เกี่ยวกับความยาวนานของกัปและจำนวนกัปที่ได้ผ่านไปแล้วนั้น พระพุทธองค์ได้แสดงโดยอุปมาหลายประการ เช่น

ภิกษุ เปรียบเหมือนภูเขาศิลาแห่งทิเบตใหญ่ มีความยาว ๑ โยชน์ กว้าง ๑ โยชน์ สูง ๑ โยชน์ ไม่มีช่อง ไม่มีโพรง บุรุษพึงเอาผ้าแคว้นกาสิลูบภูเขานั้น ๑๐๐ ปีต่อครั้ง ภูเขาศิลาลูกใหญ่นั้นพึงหมดสิ้นไป เพราะความพยายามนี้ยังเร็วกว่า ส่วนกัปหนึ่งยังไม่หมดสิ้นไป กัปนานนักหนาอย่างนี้ บรรดากัปที่นานนักหนาอย่างนี้ เธอได้ท่องเทียวไป มิใช่ ๑ กัป มิใช่ ๑๐๐ กัป มิใช่ ๑,๐๐๐ กัป มิใช่ ๑๐๐,๐๐๐ กัป ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะว่าสังสารนี้มีเบื้องต้นและเบื้องปลายรู้ไม่ได้

เปรียบเหมือนนครที่สร้างด้วยเหล็กมีความยาว ๑ โยชน์ กว้าง ๑ โยชน์ สูง ๑ โยชน์ เต็มด้วย เมล็ดผักกาด รวมกันเป็นกลุ่มก้อน บุรุษพึงหยิบ เมล็ดผักกาดออกจากนครนั้น ๑๐๐ ปีต่อ ๑ เมล็ด เมล็ดผักกาดกองใหญ่นั้นพึงหมดสิ้นไป เพราะความ พยายามนี้ยังเร็วกว่า ส่วนกับหนึ่งยังไม่หมดสิ้นไป กับนานนักหนาอย่างนี้^{๑๐}

ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนสาวก ๔ รูปใน ธรรมวินัยนี้ มีอายุ ๑๐๐ ปี มีชีวิตอยู่ ๑๐๐ ปี หากเธอเหล่านั้นพึงระลึกย้อนหลังไปได้วันละ ๑๐๐,๐๐๐ กับ กับที่เธอเหล่านั้นระลึกไปไม่ถึง ยังมีอยู่ ต่อมาสาวก ๔ รูป มีอายุ ๑๐๐ ปี มีชีวิตอยู่ ๑๐๐ ปี พึงมรณภาพไปทุก ๑๐๐ ปี กับที่ผ่านพ้น ไปแล้วมากนักหนาอย่างนี้ มิใช่เรื่องง่ายที่จะนับกับ เหล่านั้นว่า เท่านี้กับ เท่านี้ ๑๐๐ กับ เท่านี้ ๑,๐๐๐ กับ หรือว่าเท่านี้ ๑๐๐,๐๐๐ กับ^{๑๑}

พราหมณ์ เปรียบเหมือนแม่น้ำคงคานี้เริ่มต้น จากที่ใด และถึงมหาสมุทร ณ ที่ใด เม็ดทราย ในระหว่างนี้ไม่ง่ายที่จะนับได้ว่า เท่านี้เม็ด เท่านี้ ๑๐๐ เม็ด เท่านี้ ๑,๐๐๐ เม็ด หรือว่าเท่านี้ ๑๐๐,๐๐๐ เม็ด กับทั้งหลายที่ผ่านพ้นไปแล้ว มากกว่าเม็ดทรายเหล่านั้น มิใช่เรื่องง่ายที่จะนับกับ

เหล่านั่นว่า เเท่านี้กับ เเท่านี้ ๑๐๐ กับ เเท่านี้
๑,๐๐๐ กับ หรือว่าเท่านี้ ๑๐๐,๐๐๐ กับ^{๑๒}

สังสารวัฏ คือ การเวียนเกิดเวียนตายของกองทุกข์นั้น
หาที่สุดเบื้องต้นและเบื้องปลายไม่ได้ และจำนวนกับที่เกิด
ผ่านมาก็มากมายเหลือจะนับ ดังอุปมาที่ได้ยกมาแสดงแล้ว
บุคคลผู้ที่สามารถกล่าวได้เช่นนี้ ต้องเป็นผู้ที่รู้ความจริงของ
โลกอย่างทะลุปรุโปร่ง เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้เป็นโลกวิทู
อย่างแท้จริง สำหรับผู้มีปัญญาน้อย มีความรู้และมุมมองที่
จำกัด มองไม่ทะลุก็จะติดตันอยู่ที่ใดที่หนึ่ง ทำให้เห็นว่ามี
จุดเริ่มต้น มีผู้สร้าง มีตัวมีตนที่เป็นผู้ยิ่งใหญ่ขึ้นมา

หากพิจารณาเรื่องการเวียนเกิดเวียนตาย แล้วย้อนกลับ
มามองที่ตนเองแล้ว เราจะเห็นว่า **มุมมองของเราที่มองเห็น
แค่ชีวิตเดียวและเห็นเหตุปัจจัยแค่บางส่วนนั้น เป็นมุมมองที่
คับแคบและไม่น่าเชื่อถือแม้แต่น้อย เราไม่รู้จักตัวเอง ไม่รู้จัก
ชีวิตและไม่รู้จักข้อจำกัดของชีวิตเอาเสียเลย หากจะมีเรื่อง
น่าเศร้าที่สุดในโลกใบนี้ ก็น่าจะเป็นเรื่องนี้นั่นเอง**

สัตว์ทั้งหลายนั้น นอกจากจะเคยเกิดมายาวนานนับชาติ
ไม่ถ้วน ผ่านไปหลายกัปจนนับไม่ไหวแล้ว ในการไปเกิดนั้นก็
ไม่แน่นอน ไม่ใช่ว่าจะได้เกิดเป็นมนุษย์เสมอไป เกิดเป็นสัตว์
นรกบ้าง สัตว์เดรัจฉานบ้าง เปเรตบ้าง อสุรกายบ้าง มนุษย์บ้าง
เทวดาบ้าง พรหมบ้าง เปลี่ยนแปลงไปตามกรรมของตน ๆ

และแม่ในชาติที่เกิดเป็นมนุษย์ก็สลับหน้าที่ สลับตำแหน่ง
วนเวียนกันไป เป็นพ่อ เป็นแม่ เป็นลูก เป็นพี่ เป็นน้อง
กลับไปกลับมาอยู่เสมอ ดังพระพุทธพจน์ว่า

เปรียบเหมือนท่อนไม้ที่บุคคลโยนขึ้นไปบนอากาศ
บางครั้งตกลงทางโคน บางคราวก็ตกลงทางขวาง
บางครั้งก็ตกลงทางปลาย อุปมานี้ฉันใด อุปมานี้ก็
ฉันนั้น สัตว์ทั้งหลายผู้ถูกอวิชชาที่คขวาง ถูกตัณหา
ผูกไว้ วนเวียนท่องเที่ยวไป บางคราวจากโลกนี้ไปสู่
โลกอื่น บางคราวก็จากโลกอื่นมาสู่โลกนี้^{๑๓}

เธอทั้งหลายเห็นบุคคลผู้มีความทุกข์มีมือและ
เท้าไม่สมประกอบ พึงสันนิษฐานบุคคลนี้ว่า แม้เรา
ทั้งหลายที่เคยเสวยความทุกข์เช่นนี้มาแล้วโดย
กาลนาน^{๑๔}

เธอทั้งหลายเห็นบุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยความสุข
มีบริวารคอยรับใช้ พึงสันนิษฐานบุคคลนี้ว่า แม้เรา
ทั้งหลายที่เคยเสวยความสุขเช่นนี้มาแล้วโดยกาลนาน^{๑๕}

สัตว์ผู้ไม่เคยเป็นมารดาโดยกาลนานนี้ มิใช่หา
ได้ง่ายเลย^{๑๖}

สัตว์ผู้ไม่เคยเป็นบิดาโดยกาลนานนี้ มิใช่หาได้
ง่าย^{๑๗}

สัตว์ผู้ไม่เคยเป็นพี่ชายน้องชายโดยกาลนานนี้
มิใช่หาได้ง่าย^{๑๘}

สัตว์ผู้ไม่เคยเป็นพี่สาวน้องสาวโดยกาลนานนี้
มิใช่หาได้ง่าย^{๑๙}

สัตว์ผู้ไม่เคยเป็นบุตรโดยกาลนานนี้ มิใช่หา
ได้ง่าย^{๒๐}

สัตว์ผู้ไม่เคยเป็นธิดาโดยกาลนานนี้ มิใช่หา
ได้ง่าย^{๒๑}

ที่น่ากลัวยิ่งขึ้นไปกว่านั้น คือ การเกิดในสุคติภูมินั้น เป็นเรื่องยากอย่างยิ่ง **ส่วนการเกิดในอบายภูมิเป็นเรื่องง่าย เป็นเหมือนบ้านเก่า เป็นที่อยู่อันคุ้นชินของสัตว์ทั่วไปผู้อยู่ด้วยความประมาท** มนุษย์และเทวดา หลังจากตายไปแล้ว โดยส่วนมากไปเกิดในอบาย ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงสัตว์ในอบาย เมื่อตายแล้ว ก็ต้องเกิดใหม่ในอบายนั่นเอง ซ้ำแล้วซ้ำเล่า จนกว่าจะหมดวิบากของกรรมชั่ว นานแสนนาน จึงจะมีโอกาสหลุดจากอบายแล้วมาเกิดในสุคติภูมิ เปรียบดัง ฝุ่นที่ข้อนขึ้นมาที่ปลายเล็บมีปริมาณน้อย เมื่อเทียบกับปริมาณดินในแผ่นดิน เหล่าสัตว์ที่ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เมื่อเทียบกับเหล่าสัตว์ที่ไปเกิดในอบาย ก็มีจำนวนน้อยอย่างนั้น ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะความไม่รู้หรือริยาลัง^{๒๒}

ถึงแม้ว่า ได้มาเกิดเป็นมนุษย์แล้ว การที่เป็นมนุษย์ที่มี
คุณธรรม มีความกตัญญูกตเวที เคารพเชื่อฟังผู้มีอายุ
มากกว่า มีความอ่อนน้อมถ่อมตน มีศีล มีสมาธิ มีปัญญา
ก็มีจำนวนน้อยเหลือเกิน **โดยมาก เป็นผู้ที่ไม่รู้คุณธรรม**
ไม่มีความกตัญญูกตเวที ไม่เคารพเชื่อฟังผู้มีอายุมากกว่า
ไม่อ่อนน้อมถ่อมตน เป็นคนทุศีล ดังพระพุทธพจน์ว่า

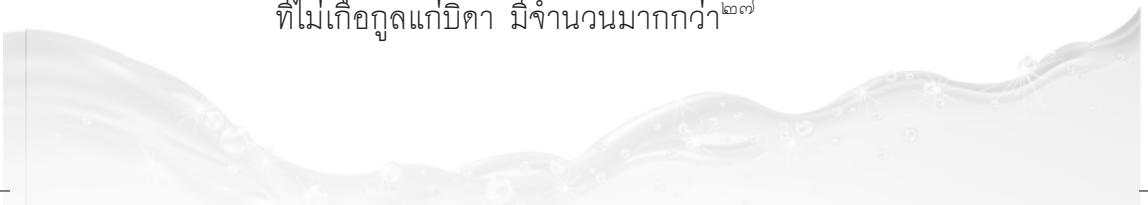
สัตว์ที่กลับมาเกิดในมัชฌิมชนบท มีเพียงเล็กน้อย
ส่วนสัตว์ที่กลับมาเกิดในปัจฉิมชนบทในหมู่ชาว
มัลลกะผู้โง่เขลา มีจำนวนมากกว่า^{๒๓}

สัตว์ที่ประกอบด้วยปัญญาจักขุอย่างประเสริฐ
มีจำนวนน้อย ส่วนสัตว์ที่ตกอยู่ในอวิชชา กลุ่มหลง
มีจำนวนมากกว่า^{๒๔}

สัตว์ที่เว้นขาดจากการดื่มน้ำเมาคือสุราและ
เมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท มีจำนวนน้อย
ส่วนสัตว์ที่ไม่เว้นขาดจากการดื่มน้ำเมาคือสุราและ
เมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท มีจำนวนมากกว่า^{๒๕}

สัตว์ที่เฝ้าถือกุศลแก่มารดา มีจำนวนน้อย ส่วน
สัตว์ที่ไม่เฝ้าถือกุศลแก่มารดา มีจำนวนมากกว่า^{๒๖}

สัตว์ที่เฝ้าถือกุศลแก่บิดา มีจำนวนน้อย ส่วนสัตว์
ที่ไม่เฝ้าถือกุศลแก่บิดา มีจำนวนมากกว่า^{๒๗}

สัตว์ที่เกื้อกูลแก่สมณะ มีจำนวนน้อย ส่วน
สัตว์ที่ไม่เกื้อกูลแก่สมณะ มีจำนวนมากกว่า^{๒๘}

สัตว์ที่เกื้อกูลแก่พราหมณ์ มีจำนวนน้อย
ส่วนสัตว์ที่ไม่เกื้อกูลแก่พราหมณ์ มีจำนวนมากกว่า^{๒๙}

สัตว์ที่อ่อนน้อมต่อบุคคลผู้เจริญที่สุดในตระกูล
มีจำนวนน้อย ส่วนสัตว์ที่ไม่อ่อนน้อมต่อบุคคลผู้เจริญ
ที่สุดในตระกูล มีจำนวนมากกว่า^{๓๐}

สัตว์ที่เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ มีจำนวนน้อย
ส่วนสัตว์ที่ไม่เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ มีจำนวน
มากกว่า^{๓๑}

สัตว์ที่เว้นขาดจากการลักทรัพย์ มีจำนวนน้อย
ส่วนสัตว์ที่ไม่เว้นขาดจากการลักทรัพย์ มีจำนวน
มากกว่า^{๓๒}

สัตว์ที่เว้นขาดจากการประพฤติดินในกาม
มีจำนวนน้อย ส่วนสัตว์ที่ไม่เว้นขาดจากการประพฤติ
ดินในกาม มีจำนวนมากกว่า^{๓๓}

สัตว์ที่เว้นขาดจากการพูดเท็จ มีจำนวนน้อย
ส่วนสัตว์ที่ไม่เว้นขาดจากการพูดเท็จ มีจำนวน
มากกว่า^{๓๔}

สัตว์ที่เว้นขาดจากคำส่อเสียด มีจำนวนน้อย
ส่วนสัตว์ที่ไม่เว้นขาดจากคำส่อเสียด มีจำนวน
มากกว่า^{๓๕}

สัตว์ที่เว้นขาดจากคำหยาบ มีจำนวนน้อย
ส่วนสัตว์ที่ไม่เว้นขาดจากคำหยาบ มีจำนวนมากกว่า^{๓๖}

สัตว์ที่เว้นขาดจากคำเพ้อเจ้อ มีจำนวนน้อย
ส่วนสัตว์ที่ไม่เว้นขาดจากคำเพ้อเจ้อ มีจำนวน
มากกว่า^{๓๗}

สัตว์ที่เว้นขาดจากการโก่งคู้ยตาซัง คู้ยของ
ปลอม และคู้ยเครื่องทองวัด มีจำนวนน้อย ส่วน
สัตว์ที่ไม่เว้นขาด จากการโก่งคู้ยตาซัง คู้ยของ
ปลอม และคู้ยเครื่องทองวัด มีจำนวนมากกว่า^{๓๘}

สัตว์ที่เว้นขาดจากการรับสินบน การล่อลวง
และการตลบตะแลง มีจำนวนน้อย ส่วนสัตว์ที่ไม่เว้น
ขาดจากการรับสินบน การล่อลวง และการตลบตะแลง
มีจำนวนมากกว่า^{๓๙}

ที่กล่าวพรรณนามายืดยาว และได้ยกคำแห่งองค์
พระสัมพันธัญญ์สมาสัมพุทธเจ้ามาประกอบนี้ ก็เพื่อจะ**เตือน**
ความเกิด ที่น่าทุกข์ โทษ ภัย อันตราย ปัญหา ความพลัดพราก
และสิ่งที่ไม่น่าพึงพอใจ มาให้แก่เหล่าสัตว์น่านักหนาแล้ว

ผู้ที่ไม่รู้อริยสัจ ไม่รู้ตามความเป็นจริงว่า ชั้นทั้ง ๕ ที่เป็นผลมาจากอุปาทานเก่า ๆ และเป็นอารมณ์ให้เกิดอุปาทานใหม่ ๆ นี่เป็นทุกข์ ไม่รู้ตามความเป็นจริงว่า ตัณหา คือ ความเพติดเพลินยินดี ความรักตัว อยากมีตัว นี่เป็นทุกข์สมุทัย ไม่รู้ตามความเป็นจริงว่า นิพพานเป็นทุกข์นิโรธ และไม่รู้ตามความเป็นจริงว่า อริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นหนทางที่ทำให้ถึงความสิ้นทุกข์ พากันเพติดเพลินยินดีและปรุงแต่งเพื่อความเกิดอีก เพื่อความแก่ และความตายอีก เมื่อปรุงแต่งแล้ว ก็ย่อมตกไปสู่**เหวคือความเกิด** ตกไปสู่เหวคือความแก่ เหวคือความตาย อันเป็นเหวใหญ่ที่น่ากลัวที่สุด เขาไม่อาจพ้นจากชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส^{๔๐}

ความเพติดเพลินยินดีและปรุงแต่งเพื่อความเกิดอีกนี้เป็นความเร่าร้อนที่รุนแรงยิ่ง กว่าปริฬาหรรณเสียดอีก เพราะเมื่อปรุงแต่งแล้ว ย่อมเร่าร้อนเพราะ**ความเร่าร้อนคือชาติ** บ้าง ย่อมเร่าร้อนเพราะความเร่าร้อนคือชราบ้าง ย่อมเร่าร้อนเพราะความเร่าร้อนคือมรณะบ้าง ย่อมเร่าร้อนเพราะความเร่าร้อนคือ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสบ้าง เขาย่อมไม่พ้นจากชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส และชื่อว่าไม่พ้นจากทุกข์^{๔๑} และเป็นความมืดมนอนธการยิ่งกว่าโลกันตนรก เพราะทำให้ตกไปสู่**ความมืดคือชาติ** บ้าง ความมืดคือชราบ้าง ความมืดคือมรณะบ้าง เป็นต้น^{๔๒}

ความยินดีพอใจในชีวิตนั้น ทำให้เกิดความทะยาน
อยากได้ชีวิตใหม่ จึงเกิดการกระทำความ **ก่อกบฏชาติตาม
กำลังอุปาทาน ทำให้ได้กองทุกข์มาไม่สิ้นสุด** เพราะมีการ
เติมเชื้ออยู่เสมอ เปรียบเหมือนประตูปนํ้ามันเพิ่งติดไฟได้
เพราะอาศัยนํ้ามันและไส้ มีคนเติมนํ้ามันและไส้ไส้ในประตูปนํ้า
มันนั้นทุก ๆ ระยะเวลา เมื่อเป็นอย่างนี้ ประตูปนํ้ามันนั้น
ได้อาหารอย่างนั้น ได้เชื้ออย่างนั้น พึ่งลุกโผลงตลอดกาลนาน^{๔๓}
ความเพลิตเพลิตยินดีจึงเป็นเหตุทำให้เกิด ดังที่พระพุทธองค์
ตรัสเป็นบาลีว่า ตณฺหา ชนติ ปุริสํ ตณฺหาทำให้คนเกิด^{๔๔}

การเวียนเกิดเวียนตายนั้น เป็นไปตามกระแสแห่งเหตุ
ปัจจัย เพราะอวิชชาคือความไม่รู้หรือสงสัยเป็นปัจจัย กรรมเก่า
อันเป็นสังขารก็ก่อให้เกิดวิญญาณ ก่อนนามและรูป จนเป็นรูป
เป็นร่างในภพใหม่ มีการเกิดในภพใหม่ ชาติแล้วชาติเล่า
ซึ่งคนโดยทั่วไปที่ไม่เห็นจุดเชื่อมต่อนี้ อาจจะงงงสงสัยว่าเป็น
ไปได้อย่างไร ในเรื่องนี้ สามารถพิจารณาได้จากพระพุทธพจน์
ต่อไปนี้

อานนทฺ ข้าที่เรากล่าวเช่นนี้ว่า “เพราะวิญญาณ
เป็นปัจจัย นามรูปจึงมี” เธอพึงทราบเหตุผลที่
วิญญาณเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี ดังต่อไปนี้ ก็ถ้า
วิญญาณ จักไม่หยั่งลงในท้องมารดา นามรูปจะ
ก่อตัวขึ้นในท้องมารดาได้หรือ”

ท่านพระอานนทื้ทูลตอบว่า “ไม่ได้เลย
พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “ก็ถ้าวิญญาณ
หยั่งลงในท้องมารดาแล้วล่วงเลยไป นามรูปจัก
บังเกิดขึ้นเพื่อความเป็นอย่างนี้ได้หรือ”

ท่านพระอานนทื้ทูลตอบว่า “ไม่ได้เลย
พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “ก็ถ้าวิญญาณแตก
ชายหรือแตกหญิงผู้เยาว์วัยจักขาดความสืบต่อ
นามรูปจักเจริญงอกงามไพบูลย์ได้หรือ”

ท่านพระอานนทื้ทูลตอบว่า “ไม่ได้เลย
พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า “อานนทื้ เพราะ
เหตุ นั้น เหตุ ต้นเหตุ เหตุเกิด และมีปัจจัยแห่งนามรูป
ก็คือวิญญาณนั่นเอง”^{๔๕}

วิญญาณนี้ย่อมกลับมา ไม่พ้นจากนามรูป
ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ โลกจึงเกิด แก่ ตาย จุติ และ
อุบัติ^{๔๖}

ครั้งนั้น ท่านพระอานนทื้เข้าไปเฝ้าพระผู้มี
พระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่

สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ พระองค์ตรัสเรียกว่า ภพ ภพ
ด้วยเหตุเพียงไร ภพจึงมีได้ พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “อานนท์ ถ้ากรรม
ที่อำนาจผลให้ในกามธาตุ จักไม่มีแล้ว กามภพ
พึงปรากฏได้บ้างไหม”

พระอานนท์กราบทูลว่า “ไม่พึงปรากฏเลย
พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อานนท์ เพราะเหตุนี้แล
กรรมจึงชื่อว่าเป็นไภนา วิญญาณจึงชื่อว่าเป็นพีช
ตัณหาจึงชื่อว่าเป็นยางเหนียว วิญญาณดำรงมั่น
อยู่ได้ เพราะธาตุอย่างหยาบของสัตว์ที่มีอวิชชาเป็น
เครื่องปิดกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูกใจ การเกิดในภพ
ใหม่จึงมีต่อไปอีกด้วยประการฉะนี้” ... รูปภพ ...
อรูปภพ ... ^{๔๗}

การเวียนเกิดเวียนตายมายาวนานนี้ แท้จริงแล้ว
ก็เป็นการเกิดดับเปลี่ยนแปลงไปของรูปนาม ชันธ ๕ ที่สืบท่อ
กันไปอย่างไม่มีการขาดสาย ไม่ใช่การเกิดตายของสัตว์
บุคคล ตัวตน ใด ๆ ทั้งสิ้น เป็นความเกิดขึ้นของกองทุกข์
ล้วน ๆ ไม่มีอะไรอื่นมาแทรกอยู่ในนั้นเลย **เมื่อเกิดก็ทุกข์เกิด**

เมื่อดับก็ทุกข์ดับ ไม่มีใครเป็นผู้ทุกข์ เป็นเพียงแต่ทุกข์ที่เกิดขึ้นและเป็นไปตามกระแสปัจจัยสมุปบาท ที่ไหลเรื่อยไปเพราะอวิชชาเป็นปัจจัย ตั้งแต่อดีตอนันตชาติมาแล้วและก็จะเกิดตายต่อไป เป็นการหมุนวนซ้ำไปซ้ำมา ของสภาวะอันไร้ตัวตน ไร้แก่นสาร ที่สืบทอดเป็นกระแสเดียวกัน ไม่มีการหยุดและไม่มีการขาดช่วง

ในคัมภีร์ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค ท่านพระสารีบุตร ได้แสดงแยกแยะให้เห็นองค์แห่งปัจจัยสมุปบาทที่สืบทอดกัน จากชาติอดีต มาสู่ชาติปัจจุบัน และจะต่อไปสู่ชาติอนาคต ดังข้อความว่า

ในกัมมภพก่อน ความหลงเป็นอวิชชา กรรม เป็นเครื่องประมวลมาเป็นสังขาร ความติเตียนเป็น ตัณหา ความยึดมั่นเป็นอุปาทาน เจตนาเป็นภพ ธรรม ๕ ประการนี้ในกัมมภพก่อน ย่อมเป็นไปเพราะปัจจัยแห่งปฏิสนธิในภพปัจจุบันนี้

ในภพปัจจุบันนี้ ปฏิสนธิเป็นวิญญาน ความกำลงเป็นนามรูป ปสาทะเป็นอายตนะ ส่วนที่ถูกต้อง เป็นผัสสะ การเสวยอารมณ์เป็นเวทนา ธรรม ๕ ประการนี้ในภพปัจจุบัน ย่อมเป็นไปเพราะปัจจัยแห่งกรรมที่ทำไว้ในภพก่อน

เพราะอายตนะทั้งหลยในภพนี้ถูกรอบ ความหลง
เป็นอวิชชา กรรมเป็นเครื่องประมวดมาเป็นสังขาร
ความตติใจเป็นตัณหา ความยึดมั่นเป็นอุปาทาน
เจตนาเป็นภพ ธรรม ๕ ประการนี้ในกัมมภพนี้
ยอมเป็นไปเพราะปัจจัยแห่งปฏิสนธิในอนาคตกาล

ปฏิสนธิในอนาคตกาลเป็นวิญญาณ ความก้าว
ลงเป็นนามรูป ปสาทะเป็นอายตนะ ส่วนที่ถูกต้อง
เป็นผัสสะ การเสวยอารมณ์เป็นเวทนา ธรรม ๕
ประการนี้ในภพปัจจุบัน ในอนาคตกาล ยอมเป็นไป
เพราะปัจจัยแห่งกรรมที่ทำได้ในภพนี้^{๔๔}

จากข้อความที่ยกมานี้ แสดงให้เห็นปฏิจลสมุพบาทแบบ
คร่อมกันทั้ง ๓ ชาติ ชาติอดีต ชาติปัจจุบัน และชาติอนาคต
เป็นกระแสแห่งการเวียนว่ายตายเกิดที่สืบทอดกันไปไม่มี
การหยุด จากชาติหนึ่งไปสู่อีกชาติหนึ่ง ไม่มีสัตว์ บุคคล
ตัวตนใด ๆ ไปเกิดที่ชาตินั้นชาตินี้ อีกทั้งไม่มีขันธิ์ใดขันธิ์หนึ่ง
ในบรรดาขันธิ์ ๕ กระโดดจากภพนี้ข้ามไปสู่ภพใหม่ เป็นแต่
กระแสแห่งปฏิจลสมุพบาทที่ไหลไปเรื่อย ๆ

อธิบายกระแสสืบทอดโดยย่อได้ว่า การทำกรรมในภพ
ก่อน ๆ ด้วยอำนาจของอวิชชาและกิเลสต่าง ๆ ก่อให้เกิดการ
สืบทอดของขันธิ์ มีขันธิ์ใหม่เกิดขึ้นต่อจากขันธิ์เก่าที่ดับไปใน
ชาติที่แล้ว จุดเชื่อมต่อในชาตินี้คือปฏิสนธิวิญญาณ เมื่อมี

วิญญาณหยั่งลง นามรูปก็สมบูรณ์ขึ้น ก่อให้เกิดอายตนะเป็นอุปกรณ์สำหรับเชื่อมต่อกับโลกปัจจุบัน กระทบอารมณ์แล้ว ทำให้ความรู้สึกเกิด เมื่ออายตนะใช้การได้แล้ว มีการกระทบอารมณ์ในชาติปัจจุบัน หลงไปตามความเคยชิน เพราะอวิชชา ยังไม่ถูกถอนขึ้น ก็ไปทำกรรมตามอำนาจกิเลส กรรมที่ทำให้ปัจจุบันนี้ก็เป็นปัจจัยทำให้เกิดการใหม่ในภพหน้าต่อไปอีก

เพื่อให้เข้าใจประเด็นนี้ชัดเจนขึ้น พระอรรถกถาจารย์ ท่านได้จัดองค์ปัจจัยสมุปบาททั้ง ๑๒ องค์ ในแง่มุมต่าง ๆ คือ สังขеп ๔ กาล ๓ สนิ ๓ อาการ ๒๐ ดังนี้

สังขеп ๔ เป็นการนำองค์ ๑๒ มาจัดเป็นกลุ่ม เหตุในอดีตกลุ่มหนึ่ง ผลในปัจจุบันกลุ่มหนึ่ง เหตุในปัจจุบันกลุ่มหนึ่ง ผลในอนาคตกลุ่มหนึ่ง ได้แก่ (๑) อดีตเหตุ คือ อวิชชาและสังขาร เรียกว่า เหตุสังขеп (๒) ปัจจุบันผล คือ วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา เรียกว่า ผลสังขеп (๓) ปัจจุบันเหตุ คือ ตัณหา อุปาทาน ภพ เรียกว่า เหตุสังขеп (๔) อนาคตผล คือ ชาติ ชรามรณะ โสกะ ปริเวหา ทุกข์ โทมนัส อุปายาส เรียกว่า ผลสังขеп

กาล ๓ เป็นการนำองค์ ๑๒ มาจัดตามช่วงเวลาที่เกิด ในชีวิตที่ไหลเรื่อยมาเป็นกระแสเดียวกันอย่างยืดยาวนั้น แบ่งออกเป็น ๓ ช่วงเวลา ได้แก่ (๑) อดีตกาล คือ อวิชชา

สังขาร (๒) ปัจจุบันกาล คือ วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ
ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพ (๓) อนาคตกาล คือ
ชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส

สนธิ ๓ เป็นการแสดงจุดเชื่อมต่อยกขึ้นระหว่างเหตุกับผล
เป็นข้อต่อที่ทำให้กระแสชีวิตไม่ขาดออกจากกัน ยังสืบต่อเป็น
กระแสเดียวกันไปเรื่อย ๆ ทั้ง ๆ ที่เป็นสภาวะที่แตกต่างกัน
แต่ก็เชื่อมโยงเป็นสายเดียวกัน ดุจข้อโซ่คนละข้อกัน แต่คล้อง
เป็นสายโซ่เส้นเดียวกัน มี ๓ ข้อต่อ ได้แก่ (๑) ข้อต่อ
ระหว่างอดีตเหตุกับปัจจุบันผล เรียกว่า เหตุผลสนธิ (๒) ข้อต่อ
ระหว่างปัจจุบันผลกับปัจจุบันเหตุ เรียกว่า ผลเหตุสนธิ
(๓) ข้อต่อระหว่างปัจจุบันเหตุกับอนาคตผล เรียกว่า เหตุผลสนธิ

อาการ ๒๐ เป็นการกระจายองค์ประกอบที่เข้ากัน
ทั้งหมด อวิชชาเข้ากันได้กับตัณหา อุปาทาน สังขารเข้ากันได้
กับภพ ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงอดีตเหตุก็เพิ่มตัณหา อุปาทาน
และภพ รวมเข้ามามีด้วย แทนที่จะเป็น ๒ ก็รวมเป็น ๕
ปัจจุบันผล ๕ ปัจจุบันเหตุ ๕ และอนาคตผล ๕ เพราะชาติ
ชรามรณะ ก็คือ วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา
นั้นเอง จึงรวมเป็นอาการ ๒๐ ประการ แจกแจงได้ดังนี้
(๑) อดีตเหตุ ๕ ได้แก่ อวิชชา สังขาร ตัณหา อุปาทาน ภพ
(๒) ปัจจุบันผล ๕ ได้แก่ วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ

ผัสสะ เวทนา (๓) ปัจจุบันเหตุ ๕ ได้แก่ อวิชชา สังขาร
ตัณหา อุปาทาน ภพ (๔) อนาคตผล ๕ ได้แก่ วิญญาณ
นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา^{๔๔}

สำหรับวิธีการออกจากวังวนแห่งทุกข์ ไม่ต้องกลับมา
เวียนว่ายตายเกิดซ้ำ ๆ ซาก ๆ อีกต่อไป พระพุทธองค์ทรง
แสดงข้อปฏิบัติเอาไว้อย่างชัดเจนแล้ว ได้แก่ **อริยมรรคมีองค์
๘ ประการ** ย่อลงเป็น **ปัญญา คีล สมภาวิ หรือ สมถะ
วิปัสสนา** แจกแจงขยายเป็น **โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ**
และได้ทรงแสดงเทคนิควิธีการต่าง ๆ เอาไว้อย่างหลากหลาย
เพื่อให้เหมาะสมกับจริตอัธยาศัยของเวไนยสัตว์ ในที่นี้
จะกล่าวเทคนิคเอาไว้อย่างย่อ ๆ เป็นการปฏิบัติโดยการ
ป้องกันที่องค์ปฏิจจนุปบาท

๑. **อวิชชา** เป็นขั้นสูงสุดและเด็ดขาดที่สุด คือ ป้องกัน
ไม่ให้อวิชชาเกิด ดับด้วยการถอนอวิชชาออกไปด้วยมรรค
สูงสุดก็เป็นอรหัตตมรรค อวิชชาหมดโดยสิ้นเชิง ไม่มีการเกิด
อีกต่อไป หากระดับอื่น ๆ อวิชชาหมดไปบางส่วน กระแส
ทุกข์ก็หมดไปตามลำดับ เริ่มจากพระโสดาบัน กระแสทุกข์ที่
จะไปเกิดในอบายก็หมดสิ้น และมีเกิดในสุคติภูมิได้อีก
อย่างมาก ๗ ชาติ พระสกทาคามี เกิดในกามสุคติภูมิได้อีก
๑ ชาติ พระอนาคามี ไม่มาเกิดในกามสุคติภูมิอีกเลย

ท่านเกิดในพรหมโลกและจะปรินิพพานในพรหมโลกนั้น สำหรับผู้ที่ไม่ใช่พระอริยเจ้า หากสามารถป้องกันอวิชชาไม่ให้ เกิดได้ ด้วยสติและปัญญาในระดับต่าง ๆ ก็ทำให้ไม่มีทุกข์ เกิดได้เป็นครั้ง ๆ ไป

๒. **ผัสสะ** เป็นการสำรวมระวังการใช้งานอายตนะทั้ง ๖ ใช้ให้ได้รับประโยชน์ เริ่มตั้งแต่การรับรู้อารมณ์ อารมณ์ใด เป็นเหตุให้เกิดบาปอกุศลธรรมกึ่งดเว้น อารมณ์ใดเป็นเหตุให้ เกิดกุศลธรรมก็ให้เสพ ทำให้คุ้นเคย จนกระทั่งถึงมี สติสัมปชัญญะ รวดเร็ว เท่าทัน เมื่อมีการกระทบผัสสะ ทำให้ไม่เกิดกิเลสต่าง ๆ

๓. **เวทนา** เป็นการระวังไม่ให้เกิดความหลงยินดียินร้าย ติดอก ติดใจ บ่นถึง ตอนที่มีการกระทบอารมณ์แล้วเวทนา เกิดขึ้น

๔. **ตัณหา** เป็นการระวังความอยากให้อยู่ในขอบเขต จำกัดด้วยสติปัญญา เริ่มตั้งแต่ไม่ทำตามความอยากที่ถึงกับ ทำทุจริต ควบคุมให้อยู่ในศีล แล้วละตัณหาที่ละเอียดขึ้นไป เรื่อย ๆ ตามลำดับของสติปัญญาที่เพิ่มขึ้น

บรรณานุกรม

มหาวิทยาลัยศิลปากร. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๐.

----- . **พระไตรปิฎกภาษาไทย**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

----- . **อรรถกถาภาษาบาลี**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน.

เบ็งอรรค สัจจะแห่งชีวิต

๑	ม.ม.	๑๓/๑๑๔	มหาราหุโลวาทสูตร
๒	ม.ม.	๑๓/๑๑๕	มหาราหุโลวาทสูตร
๓	ม.ม.	๑๓/๑๑๖	มหาราหุโลวาทสูตร
๔	ม.ม.	๑๓/๑๑๗	มหาราหุโลวาทสูตร
๕	ที.ส.	๙/๒๓๔	สามัญญผลสูตร
๖	ถ.ข.	๑๗/๕๙	อนัตตลักขณสูตร
๗	ถ.ข.	๑๗/๕๙	อนัตตลักขณสูตร
๘	ถ.น.	๑๖/๑๕	กัจจานโคตตสูตร
๙	ถ.ส.	๑๕/๑๗๑	วชิราสูตร
๑๐	ถ.ม.	๑๙/๑๐๙๑	ปฐมโกฏฐคามสูตร
๑๑	ถ.ส.	๑๕/๑๐๗	โรหิตัสสสูตร
๑๒	ถ.ม.	๑๙/๑๐๙๐	ตถสูตร
๑๓	ถ.ม.	๑๙/๑๑๐๑	สีสปานสูตร
๑๔	อ.ติก.	๒๐/๖๒	ติตถายตนสูตร
๑๕	ถ.ม.	๑๙/๑๐๘๑	ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร
๑๖	ถ.ม.	๑๙/๑๐๘๑	ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร
๑๗	อ.ติก.	๒๐/๖๒	ติตถายตนสูตร
๑๘	ถ.ม.	๑๙/๑๐๘๑	ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร
๑๙	ถ.ม.	๑๙/๑๐๘๑	ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร
๒๐	ดูรายละเอียดใน ข.ป.	๓๑/๒๔	มคคังคนิทเทส
๒๑	อ.ติก.	๒๐/๖๒	ติตถายตนสูตร
๒๒	ถ.ม.	๑๙/๑๐๘๑	ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร
๒๓	ดูรายละเอียดใน ที.ม.	๑๐/๔๐๒	มหาสติปัฏฐานสูตร
๒๔	ถ.ม.	๑๙/๑๐๘๑	ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร
๒๕	ดูรายละเอียดใน ถ.ม.	๑๙/๑๐๘๑	ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร
๒๖	ม.ญ.	๑๒/๔๖๒	จูฬเวทัลลสูตร

ເຢິງອຣຣດ ປຸກຈສນຸປາກ

๑	ถ.นิ.	๑๖/๑๒๔	ติณกัฏฐสูตร
๒	ถ.นิ.	๑๖/๑๒๔	ติณกัฏฐสูตร
๓	ถ.นิ.	๑๖/๑๒๕	ปรสฺสวีสฺสสูตร
๔	ถ.นิ.	๑๖/๑๒๖	อัสสสุตฺตสูตร
๕	ถ.นิ.	๑๖/๑๒๖	ชีรสุตฺต
๖	ถ.นิ.	๑๖/๑๓๓	ปุคคตสุตฺต
๗	ถ.นิ.	๑๖/๑๓๖	ติงสมัตตตสุตฺต
๘	บรรยายละเอียดใน ถ.สพ. ๑๘/๒๓๘ อาสิวิโสภมสูตร		
๙	ถ.นิ.	๑๖/๑๒๘	ปัพพตสุตฺต
๑๐	ถ.นิ.	๑๖/๑๒๙	สาสปสุตฺต
๑๑	ถ.นิ.	๑๖/๑๓๐	สาวกสุตฺต
๑๒	ถ.นิ.	๑๖/๑๓๑	คังคาสุตฺต
๑๓	ถ.นิ.	๑๖/๑๓๒	ทันทสุตฺต
๑๔	ถ.นิ.	๑๖/๑๓๔	ทุคคตสุตฺต
๑๕	ถ.นิ.	๑๖/๑๓๕	สุขิตสุตฺต
๑๖	ถ.นิ.	๑๖/๑๓๗	มาตุสุตฺต
๑๗	ถ.นิ.	๑๖/๑๓๘	ปิตุสุตฺต
๑๘	ถ.นิ.	๑๖/๑๓๙	ภากุสุตฺต
๑๙	ถ.นิ.	๑๖/๑๔๐	ภคินิสฺสสุตฺต
๒๐	ถ.นิ.	๑๖/๑๔๑	ปุคตสุตฺต
๒๑	ถ.นิ.	๑๖/๑๔๒	อิตฺตสุตฺต
๒๒	บรรยายละเอียดใน ถ.ม. ๑๙/๑๓๓๑ อัญญตรสูตร และ		
	สูตรอื่นๆ ในวรรคเดียวกัน		
๒๓	ถ.ม.	๑๙/๑๓๓๒	ปัจจันตสุตฺต

๒๔	ถึ.ม.	๑๙/๑๑๓๓	ปัญญาสูตร
๒๕	ถึ.ม.	๑๙/๑๑๓๔	สุราเมรยสูตร
๒๖	ถึ.ม.	๑๙/๑๑๓๖	มัตเตยยสูตร
๒๗	ถึ.ม.	๑๙/๑๑๓๗	เปตเตยยสูตร
๒๘	ถึ.ม.	๑๙/๑๑๓๘	ถามัญญสูตร
๒๙	ถึ.ม.	๑๙/๑๑๓๙	พรหมัญญสูตร
๓๐	ถึ.ม.	๑๙/๑๑๔๐	ปจายิกสูตร
๓๑	ถึ.ม.	๑๙/๑๑๔๑	ปาณาติปาตสูตร
๓๒	ถึ.ม.	๑๙/๑๑๔๒	อทินนาทานสูตร
๓๓	ถึ.ม.	๑๙/๑๑๔๓	กาเมสุมิจจจารสูตร
๓๔	ถึ.ม.	๑๙/๑๑๔๔	มุสาวาทสูตร
๓๕	ถึ.ม.	๑๙/๑๑๔๕	เปสุญญสูตร
๓๖	ถึ.ม.	๑๙/๑๑๔๖	ผรุสวาทสูตร
๓๗	ถึ.ม.	๑๙/๑๑๔๗	ถัมผัปลาปสูตร
๓๘	ถึ.ม.	๑๙/๑๑๔๘	ตุลาฏฐสูตร
๓๙	ถึ.ม.	๑๙/๑๑๔๙	อุกโกฏฐสูตร
๔๐	ตุรายละเตียกไน	ถึ.ม. ๑๙/๑๑๑๒	ปปาทสูตร
๔๑	ตุรายละเตียกไน	ถึ.ม. ๑๙/๑๑๑๓	มหาปริฬายสูตร
๔๒	ตุรายละเตียกไน	ถึ.ม. ๑๙/๑๑๑๖	อันทการสูตร
๔๓	ตุรายละเตียกไน	ถึ.นิ ๑๖/๕๓	สังโยชนสูตร
๔๔	ถึ.ส. (บาลี)	๑๕/๕๕	ปฐมชนสูตร
๔๕	ถึ.ม.	๑๐/๑๑๕	มหานิทานสูตร
๔๖	ถึ.นิ.	๑๖/๖๕	นกรสูตร
๔๗	อ.ติ.ก.	๒๐/๗๗	ปฐมภาวสูตร
๔๘	ช.ปฏ.	๓๑/๔๗	ธัมมัญญิตินิเทศ
๔๙	ตุรายละเตียกไน	ช.ป.อ. (บาลี) ๑/๔๗	

รายชื่อผู้บริจาค

ที่	ชื่อ - นามสกุล	จำนวนเงิน
๑.	ไม่ออกนาม	๕๐๐
๒.	คุณบงกช ชีไฮ้	๒๐๐
๓.	คุณชุมพล คุณอภิญา บุษราตระกูล	๑,๐๐๐
๔.	ไม่ออกนาม	๕๐๐
๕.	คุณประยงค์ คุณกริชเพชร คุณพงศ์เผ่า กลัดเนียม	๘๐๐
๖.	คุณหิรัญ เจริญทวีทรัพย์	๘๐๐
๗.	ครอบครัวศักดิ์ดาทิวาร	๗๔๐
๘.	คุณเดชา คุณอัมพร พริ่งลำภู	๗๔๐
๙.	ครูพ้องพรรณ จ่าปาทอง	๗๔๐
๑๐.	ครูแสวง ครูทัศนีย์ มาละแซม	๗๔๐
๑๑.	ยายสุม คุณอรชร เขื่อนเพชร	๗๔๐
๑๒.	คุณรสนิน วงศ์ไชย	๗๔๐
๑๓.	คุณสุวัฒนา อินทพันธ์	๗๔๐
๑๔.	คุณพัชรินทร์ โพธิ์ศรีอ่อน	๖๗๐
๑๕.	ครูวัช ครูอัมพร ณ เชียงใหม่	๓๗๐
๑๖.	ครูวัช คุณบุญสม ชัยวิศิษฐ์	๓๗๐
๑๗.	ครูประเสริฐ ครูศุภางค์ เทียนนิมิตร	๓๗๐
๑๘.	ครูสังเวียน ครูสุทัน นางแล	๓๗๐
๑๙.	ครอบครัวกสิตานนท์	๓๗๐
๒๐.	คุณนิตยา ยงค์ไสว	๓๗๐
๒๑.	คุณพวงทิพย์ โพธิ์ศรีอ่อน	๓๓๐

๒๒.	ผู้พึงธรรมบ้านชนมนันทวัน ๑๙ ตุลาคม ๒๕๕๔	๙,๙๕๐
๒๓.	บ้านชนมนันทวันและกองทุนเพื่อมตธรรม	๑๐,๐๐๐
๒๔.	ผู้เข้าปฏิบัติธรรมอาศรมมาตา ๒๒-๒๖ ตุลาคม ๒๕๕๔	๘,๔๐๐
๒๕.	คุณสังคม คุณยี่ลู่่น พรหมมากและครอบครัว	๑,๔๐๐
๒๖.	คุณดวงใจ ดำรงสิริรัชและครอบครัว	๑,๐๐๐
๒๗.	คุณศิริลักษณ์ พัฒนะเอนก	๕,๐๐๐
๒๘.	บริษัท มหพันธ์ไฟเบอร์ซีเมนต์ จำกัด (มหาชน)	๔๐,๐๐๐
		๘๗,๙๕๐

ประวัติ

อาจารย์สุกักร์ ทุมทอง

วันเดือนปีเกิด

วันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๑๕

บ้านหนองฮะ ต. หนองฮะ อ. ลำโรงทาบ จ. สุรินทร์

การศึกษา

- เปรียญธรรม ๔ ประโยค
- ประกาศนียบัตรบาลีใหญ่ วัดท่ามะโอ จ. ลำปาง
- ปริญญาตรี วิศวกรรมศาสตรบัณฑิต
สาขาวิศวกรรมไฟฟ้า มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- ปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

งานปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๕๔)

- อาจารย์สอนพิเศษปริญญาตรี วิชาพระอภิธรรมปิฎก
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส จ. นครปฐม
- บรรยายธรรมะตามสถานที่ต่าง ๆ ทั้งในกรุงเทพฯ
และต่างจังหวัด
- เผยแพร่ธรรมะทางเว็บไซต์ www.ajsupee.com